

archief

20 Jaargang 10
december 2016

**STAPPENPLAN VOOR DE
OVERDRACHT VAN
DIGITAAL ARCHIEF**

DE FAMILIE SALU

**ARCHIEFZORG BIJ DE
BRUSSELSE
JEUGDSECTOR**

BRUSSELS BY NIGHT

HET ARCHIEF VAN FOYER

**ARCHIEFAANWINSTEN
NAJAAR 2016**

**CURIOSUM
KRONIEK**

AMVB

ARCHIEF EN MUSEUM
VOOR HET VLAAMS
LEVEN TE BRUSSEL

ARCHIEF IN BEWEGING! Erwin Eysackers – Ann Mares	2
AMVB VOLTOOIT DE TWEDE FASE IN HET SODA TRAJECT! Lindsay Simons	7
HET ARCHIEF VAN DE FAMILIE SALU Dirk Buelens	15
SO YOU THINK: 'ARCHIEF IS NIKSKE VOOR MIJ!' ARCHIEFZORG BIJ DE BRUSSELSE JEUGDSECTOR Lien Ceùppens	37
ARCHIEFAANWINSTEN NAJAAR 2016 Frederik Geysen	51
CURIOSUM BRUSSELS BY NIGHT Frank Vanhaecke	59
ARCHIEF TE GAST HET ARCHIEF VAN FOYER Alexandre Gasana	65
KRONIEK SINT-GILLIS. ACHT EEUWEN GESCHIEDENIS[SEN] 1216 – 2016 Frank Vanhaecke	75

ARCHIEF IN BEWEGING!

Erwin Eysackers
Ann Mares

Het AMVB bestaat in 2017 40 jaar. Van bij de oprichting in 1977 werd ernaar gestreefd om het cultureel erfgoed van Nederlandstalige Brusselse organisaties, personen en instellingen te bewaren, beheren, onderzoeken en ontsluiten. De missie van toen is in essentie nog steeds dezelfde, maar het archieflandschap is intussen sterk gewijzigd. Aan een hedendaagse archiefinstelling worden immers geheel andere eisen gesteld dan vier decennia geleden.

Om mee te kunnen op de competitieve informatiemarkt moet een archief – naast de collectiebewaring en begeleiding van bezoekers - ook voor de dag kunnen komen met een aantrekkelijke en performante website, waarop een breed digitaal aanbod van bronnen (met metadata) beschikbaar is. Het moet samenwerkingsverbanden kunnen voorleggen met andere (internationale) organisaties, kan het niet zonder een uitgebreide publiekswerking en is natuurlijk ook actief op de sociale media.

Van een klassiek archief met bewaarbibliotheek, waar in het begin zelfs een bescheiden vaste museumcollectie te zien was, evolueert het AMVB naar een open Brussels platform waar (op dit moment reeds) meerdere Brusselse organisaties thuis zijn. Dat impliceert eveneens dat verscheidene activiteiten en vormingen - in en buiten de instelling – georganiseerd worden, dat er werk wordt gemaakt van een digitale leeszaal voor Brusselse erfgoedinstellingen en archiefvormers en dat er een sterke positie binnen het Nederlandstalige Brusselse culturele erfgoednetwerk wordt uitgebouwd.

De plannen van het AMVB voor het komend jaar liggen in de lijn van deze ambitie. Ook in 2017 blijft archiefwerking de kerntaak van het AMVB. Op dit moment beheert het AMVB ca. 2.800 meter archief van 345 organisaties, personen en instellingen, naast ca. 35.000 boeken en periodieken, 3.000 collectiestukken etc. De afgelopen jaren kwamen daar o.m. de collecties bij van de Vlaams-Brusselse media, Jeugdhuis De Schakel, Chiro Evere, Jeugdhuis 't Schabernak, boekhandel De Plukvogel en de private archieven van Edward De Jaegher, Ingrid Beetens, Gorik Lindemans, Elise Van Bosbeke en Jules E. Roland.

Archieven zijn er echter niet per se op uit om zomaar alles van iedereen binnen te halen. In dit nummer van Arduin komen twee archieven aan bod die met ondersteuning van archiefprofessionals op een degelijke wijze in situ worden bewaard.

Dirk Buelens realiseerde in opdracht van Epitaaf een inventaris van het Atelier van de familie Salu. In zijn bijdrage beschrijft hij de rijke en veelzijdige collectie van dit Lakense grafkunstatelier, onder meer door de unieke verzameling foto's en de bewaarde boekhouding. Hij gaat ook in op de methodologische uitdagingen van de inventarisatie, waarbij een pragmatische aanpak de voorkeur kreeg. Het archief van Epitaaf werd tijdelijk in het AMVB ondergebracht, maar is intussen weer thuis in Laken.

Een ander archief dat dankzij professionele omkadering ter plekke wordt bewaard, is dat van de Foyer. Alexandre Gasana bespreekt de geschiedenis van het archief van deze Brusselse organisatie, die sinds 1969 actief is rond diversiteit, interculturaliteit en sociale cohesie. Het archiefverhaal van de Foyer toont tevens het belang van bewuste en toegewijde archiefvormers, maar ook van de leemten die ontstaan wanneer dergelijke sleutelfiguren in een organisatie wegvallen. Zeker op zulke momenten is het goed dat organisaties beroep kunnen doen op de expertise van erfgoedorganisaties.

Lien Ceùppens gaat in haar bijdrage in op de rol van het AMVB als depotconsulent voor de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) in Brussel. Eerder werden in het kader daarvan vormingen op maat georganiseerd voor de Brusselse kunstensector en sinds kort worden Brusselse jongerenorganisaties begeleid in het duurzaam omspringen met hun erfgoed. Dat gaat onder meer om workshops in de vorm van trashdays en archiefaudits. Die inspanningen komen op het juiste moment. Vele jeugdbewegingen hebben dezer dagen een verjaardag te vieren en dat is bij uitstek een gelegenheid om op zoek te gaan naar het verhaal achter de organisatie. Om de Brusselse jeugdsector en de noden op het vlak van hun archivering in kaart te brengen organiseerde het AMVB een bevraging. Eén van de opmerkelijke resultaten was de fragiliteit van het digitaal archief door een gebrekkig beleid en door het ontbreken van back-up.

De digitale revolutie heeft heel wat deining veroorzaakt in de archiefwereld. Anders dan de aanpak van klassieke archiefstukken die vaak pas na enkele decennia in handen van de archivaris belanden, is bij digitale bronnen

directe actie aangewezen om een duurzame bewaring te garanderen. De levensduur van de digitale informatiedragers is immers beperkt en het aanscherpen van het bewustzijn bij archiefvormers om systematisch te selecteren en duurzaam op te slaan, vraagt nog heel wat werk. Het belang van toegankelijke digitale informatie kan echter niet genoeg worden beklemtoond. Als het niet digitaal is, bestaat het niet en bovendien bepaalt de digitale toegankelijkheid van bronnen mee de keuze van de onderzoeksthema's.¹

Dat het AMVB zich bewust is van de digitale verwachtingen, bewijst het SODA-traject. Archivaris Lindsay Simons beschrijft in haar bijdrage de voltooiing van de tweede fase van dit project. Met dit Stappenplan voor de Overdracht van Digitaal Archief wil het AMVB een verschil maken. Dankzij steun van de VGC en in samenwerking met partners Packed, UGent, het universiteitsarchief van de VUB, ADVN werd een traject opgezet waarin Brusselse archiefvormers en erfgoedinstellingen hun digitaal archief op een duurzame en laagdrempelige manier kunnen klaarstomen voor bewaring. Ook het komend jaar zet het AMVB verder in op de digitale dienstverlening.

Naar aanleiding van haar 40ste verjaardag organiseert het AMVB op 9 maart 2017 een studiedag in de KVS.

Met de titel 'Archieven uit de boot of op de kar? Participatieve revolutie of evolutie' wil het AMVB de archiefwereld uitnodigen om ervaringen op het vlak van participatieve projecten te delen en de meerwaarde nagaan van een co-creatieve aanpak zowel voor de archiefprofessionals als voor de archiefvormers. Keynotespeakers zijn Theo Thomassen, prof. em. archiefwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam en Frank Scheelings, voorzitter van de master na master Archivistiek Erfgoedbeheer en Hedendaags Documentbeheer aan de Vrije Universiteit Brussel.

Voor een volledig overzicht van de komende activiteiten van het AMVB raden we aan om de website (www.amvb.be) in het oog te houden. We verklappen hier al wel dat het AMVB haar samenwerking verleent aan het Congres van de Rethorica op 9 en 10 september 2017 door het tentoonstellen van haar rederijkerscollectie.

¹ THEIMER (Kate). 'The Future of Archives is Participatory: Archives as Platform, or A New Mission for Archives.' In *ArchivesNext*, 2014, Opgevraagd op 21 november 2016 via <http://archivesnext.com/?p=3700>.

Het AMVB is een kleine organisatie die voor haar werking dankbaar beroep kan doen op vrijwilligers en stagiaires. Bij deze gelegenheid willen we hen allen van harte bedanken voor hun inzet. Zonder de inspanningen van de vrijwilligers zou ook de realisatie van dit nummer van Arduin niet zijn gelukt.

ERWIN EYSACKERS, VOORZITTER RAAD VAN BESTUUR AMVB
ANN MARES, DAGELIJKS BESTUUR AMVB

Klaroen van de Zilvermeeuwjes in koper en metaal, Couesnon & C (Fabrikant) Parijs
[AMVB CO 1248]

AMVB VOLTOOIT DE TWEDE FASE IN HET SODA TRAJECT!

Lindsay Simons

Met het Stappenplan voor de Overdracht van Digitaal Archief (SODA) – een project dat enkele jaren geleden van start ging – reikt het AMVB een werkwijze aan die andere archiefinstellingen kunnen hanteren voor de opslag van digitaal archief. Afgelopen jaar werd de uitvoerbaarheid van het stappenplan gecontroleerd met als resultaat de oprichting van een digitaal depot in het AMVB.

Aanzet

In de periode 2012-2014 werd voor een eerste maal gewerkt aan het Stappenplan voor de Overdracht van Digitaal Archief. Het project werd gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap en in samenwerking met onder andere het ADVN, de UGent, PACKED vzw en het universiteitsarchief van de VUB kwam een eerste versie van het Stappenplan tot stand. Er was echter te weinig tijd om het plan volledig uit te werken of te testen in de praktijk. Daarom besloot het AMVB om het project in 2015 nieuw leven in te blazen onder de naam SODA2. Ook deze keer werden het universiteitsarchief van de VUB en PACKED vzw gevraagd om hun expertise te delen. Het resultaat is een aangepast stappenplan dat in de praktijk werd uitgevoerd in het AMVB dat sinds afgelopen zomer over een eigen digitaal depot beschikt.

SODA

SODA bestaat uit een tiental stappen die archiefinstellingen kunnen volgen om tot een succesvolle opslag van digitaal archief te komen. Hierbij werd de focus sterk gelegd op kleine erfgoed- en archiefinstellingen: hoe kan je met zo weinig mogelijk

middelen op een duurzame manier digitaal archief bewaren? Het resultaat is het aanreiken van verschillende hulpmiddelen – zoals archiveringstools – die gratis ter beschikking zijn zonder in te boeten aan kwaliteit. Bij het AMVB moest daarom alleen geïnvesteerd worden in IT-ondersteuning en -infrastructuur.

De eerste stappen van SODA behandelen acties die op administratief vlak genomen moeten worden. Pas na het opstellen van verschillende beleidsplannen – bijvoorbeeld omtrent het verwerven van archief – kan een archiefinstelling de beslissing nemen of een aanbod al dan niet in het acquisitieprofiel past. Wanneer wordt besloten een archief te verwerven, worden verkennende gesprekken gestart en wordt de fysieke overdracht voorbereid: een overeenkomst wordt afgesloten tussen archiefvormer en -instelling en er worden concrete afspraken gemaakt over de overdracht.

Pas wanneer bovenstaande stappen zijn afgerond, kan de overdracht effectief doorgaan. Het is vanaf dat moment dat de archivaris actief met het digitale archief bezig zal zijn. Net zoals bij papieren archiefstukken dient digitaal archief immers 'klaargestoomd' te worden voordat het voor lange tijd bewaard kan worden in het depot. Zo moeten virussen en versleutelingen verwijderd worden en dienen bestandsnamen indien nodig aangepast te worden. Het zijn deze stappen die tijdens het project SODA2 in de praktijk werden getest op een omvangrijk digitaal archief, namelijk dat van het Brussels Sociaal-Cultureel Netwerk.

Een eerste ontmoeting

We stuiten al snel op een omvangrijk digitaal archief, bestaande uit maar liefst 80 CD's/DVD's, een tiental mini-DVD's, een externe harde schijf en enkele oude cassettes. Gezien de omvang en de verscheidenheid aan dragers werd verwacht dat dit een interessante testcase zou worden: we zouden hoe dan ook geconfronteerd worden met een probleemsituatie. Wat we toen nog niet wisten, was dat het niet bij één complicatie zou blijven...

Een worm in het archief?

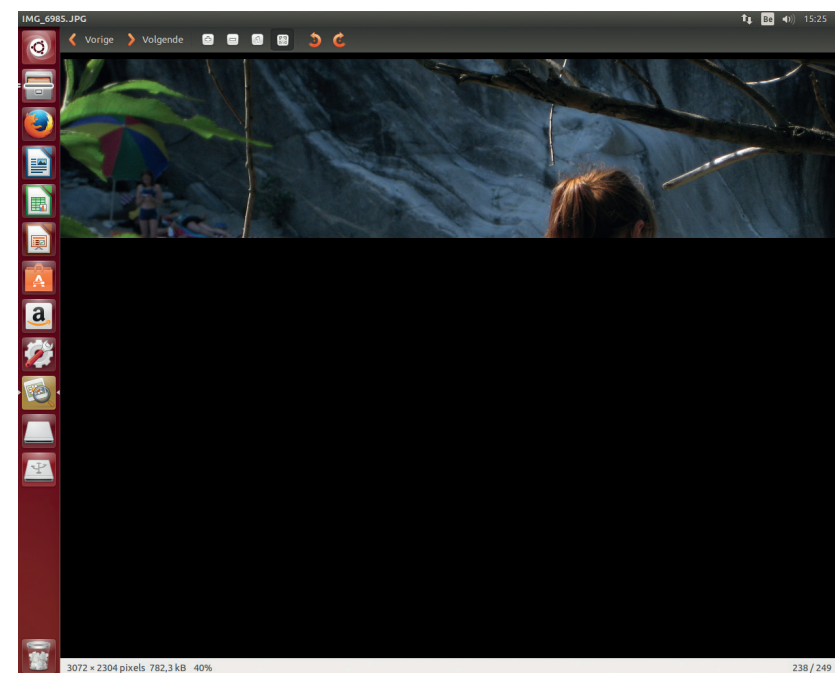
Vooraleer je digitaal archief, dat net is overgedragen, kan bewerken, dient het gecontroleerd te worden op virussen. Geïnfecteerde bestanden kunnen immers andere documenten – of in het ergste geval: het netwerk – besmetten, zodat het virus zich verspreidt. Het is dan ook belangrijk dat dit gebeurt in een quarantaineomgeving: op een computer die niet is aangesloten op het netwerk.

Wanneer we de externe harde schijf koppelden aan de quarantainecomputer, werd al snel duidelijk dat er een probleem was. De antivirussoftware had immers dagen nodig

om alle bestanden te controleren. Na een lange zoektocht bleek de antivirussoftware steeds vast te lopen op dezelfde verborgen map: C:\\$RECYCLE.BIN. Deze 'worm' had intussen al heel de quarantainecomputer geïnfecteerd en kon niet zomaar verwijderd worden aangezien de antivirussoftware de map niet herkende als 'slecht'. Daarom werd besloten de viruscontrole in de toekomst in een Linuxomgeving te doen. Linux is immers minder gevoelig voor virussen en kan 'wormen' zoals de C:\\$RECYCLE.BIN zonder problemen op een correcte manier verwijderen.

Het archief is corrupt!

Nadat de virussen waren verwijderd, kon het archief overgezet worden op het werkstation. Hier zouden de verschillende bestanden 'klaargestoomd' worden om in het digitaal depot te worden opgenomen: het uitpakken van gecomprimeerde mappen, het verwijderen van versleutelingen, dubbels, systeembestanden en lege mappen, het uniformiseren van de bestandsnamen naar internationale normen en het identificeren van de bestandsformaten.

Voorbeeldweergave van een corrupt bestand: de afbeelding wordt slechts gedeeltelijk overgedragen

Vooraleer deze stappen ondernomen konden worden, moest het archief van de drager – CD, DVD, externe harde schijf – gekopieerd worden naar de desktop die fungeerde als werkstation. Tijdens dit proces stuitte we tegen een op het eerste zicht onoverkomelijk probleem: de externe harde schijf koppelde zichzelf steeds los van de computer. Op deze manier konden de bestanden niet gekopieerd worden. Al snel werd duidelijk dat de leeftijd van de externe harde schijf – met name meer dan 7 jaar – en het feit dat deze al die tijd niet was gebruikt, nefast was geworden voor het functioneren van de schijf. Na een paar dagen zoeken, vonden we een manier om het kopiëren van de bestanden te forceren. Maar ook hier werden we opnieuw geconfronteerd met een probleem waar we niet omheen konden: sommige bestanden werden slechts gedeeltelijk of helemaal niet overgedragen. Een aanzienlijk aantal foto's was niet meer volledig zichtbaar en enkele tekstbestanden konden niet meer geopend worden. Deze archiefbestanden waren corrupt.

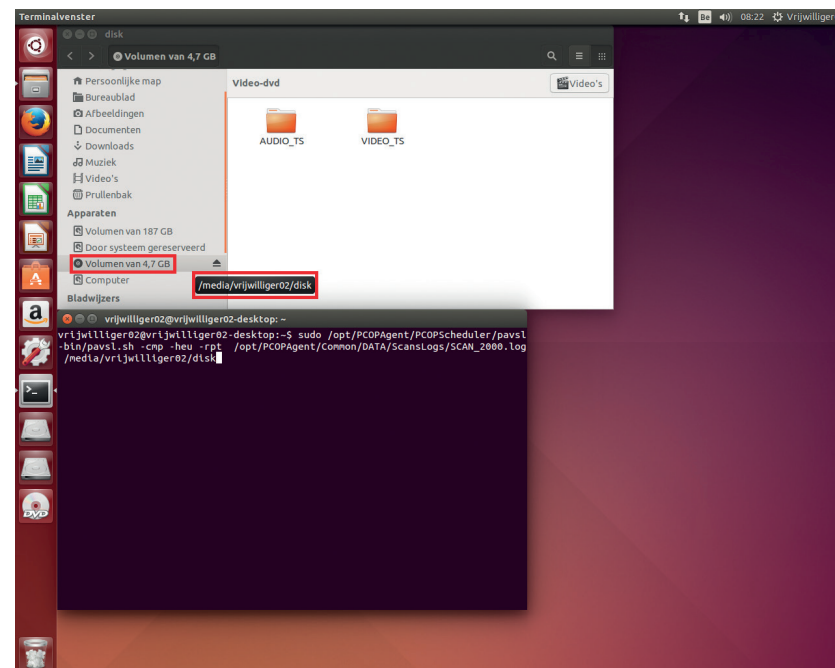
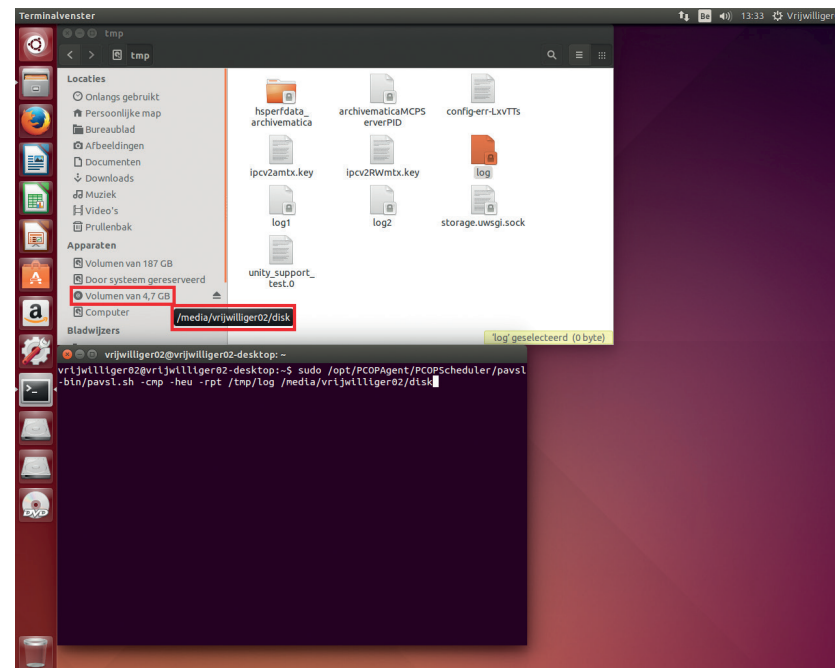
Ondanks het feit dat er software bestaat om dergelijke bestanden te herstellen, konden ze niet allemaal 'gered' worden. Een deel kon terug gewonnen worden uit de dubbels die op de DVD's en CD's bewaard werden. In dit geval werd gekozen om de corrupte bestanden te verwijderen en te vervangen door de (identieke) dubbels. Voor het andere deel moesten we zelf uitmaken welke bestanden bewaard zouden blijven en welke niet. Hiervoor werd gekeken naar de informatiewaarde van het bestand: een foto waar enkel de lucht zichtbaar is, bevat helemaal geen informatie. Dit soort foto's werd verwijderd uit het archief. Een foto waar een (gedeelte van een) persoon op staat, bevat dan weer wel informatie. Dit soort foto's werd bewaard. Welke beslissing ook werd genomen – bewaren of verwijderen – dit werd steeds opgenomen in een logbestand.

Klaarstomen

Nu het archief is gekopieerd naar het werkstation, is het gevaar op problemen drastisch verminderd ten opzichte van de vorige fases. De bestanden dienen immers niet meer verplaatst te worden. Toch zullen de digitale archiefbestanden bewerkt moeten worden vooraleer ze in het digitale depot kunnen worden opgeslagen. Het is tijdens deze stappen dat er een klein risico is op gegevensverlies. Daarom wordt door middel van software op het einde van het proces 'klaarstomen' gecontroleerd of de bestanden ongewijzigd zijn gebleven.

Het 'klaarstomen' van de archiefbestanden is een noodzakelijk proces opdat het archief op lange termijn bewaard kan blijven. Daarom worden bestandsnamen aangepast zodat vreemde tekens zoals een spatie verdwijnen. Alleen zo blijft de leesbaarheid van het document gegarandeerd. Maar ook dubbels, versleutelingen

Stappen voor het toepassen van Archivematica op digitaal archief

en lege mappen worden – net zoals bij het papieren archief – verwijderd om plaats te besparen. Al deze processen gebeuren door middel van software. Niet alleen de menselijke fouten worden hierdoor beperkt maar het bespaart ook heel wat tijd.

Tijdens het project SODA2 werd onderzocht welke software het meest geschikt was om het archief klaar te stomen. Daar er tijdens het eerste SODA-project voor elke stap afzonderlijk een tool werd voorgesteld, werd tijdens SODA2 de gratis archiveringstool Archivematica getest die een groot deel van deze stappen tegelijk en automatisch doorloopt. Het resultaat van deze tool is een zogenaamde SIP (Submission Information Package): een verzameling van alle archiefbestanden, diens metadata en de logbestanden die gevormd zijn tijdens het bewerken van het archief. Het is deze SIP die je ten slotte zal opslaan in je digitaal depot.

SODA2: de evaluatie

Gedurende een jaar werd onderzocht op welke manier we met zo weinig mogelijk middelen een digitaal archief op een duurzame manier konden bewaren. Naast een theoretische studie – waar werd onderzocht welke software geschikt was – werd het project ook in de praktijk getest. Het archief van het Brussels Sociaal-Cultureel Netwerk bleek hiervoor uitermate geschikt te zijn. We werden geconfronteerd met enkele grote problemsituaties, waardoor we beter voorbereid zijn voor dergelijke situaties in de toekomst.

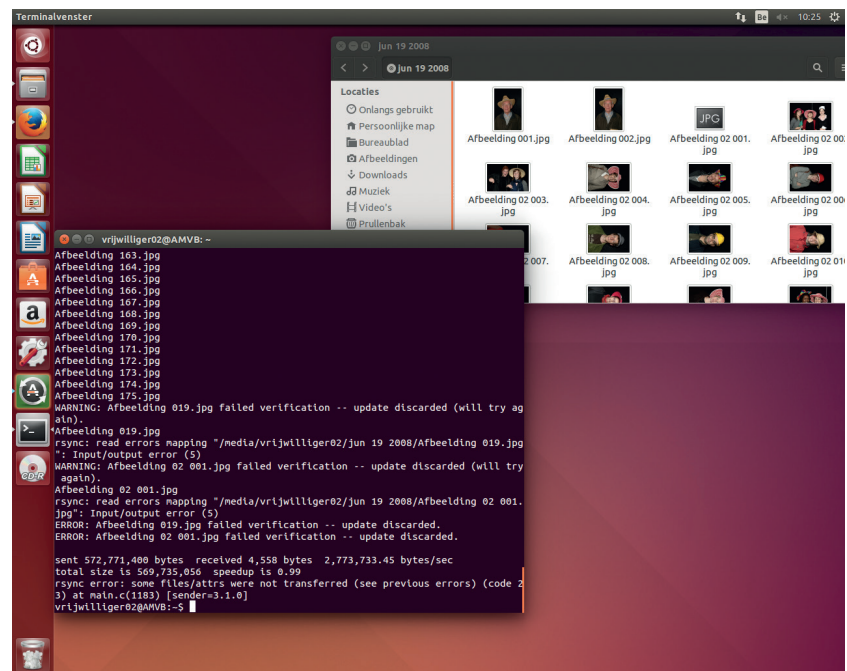
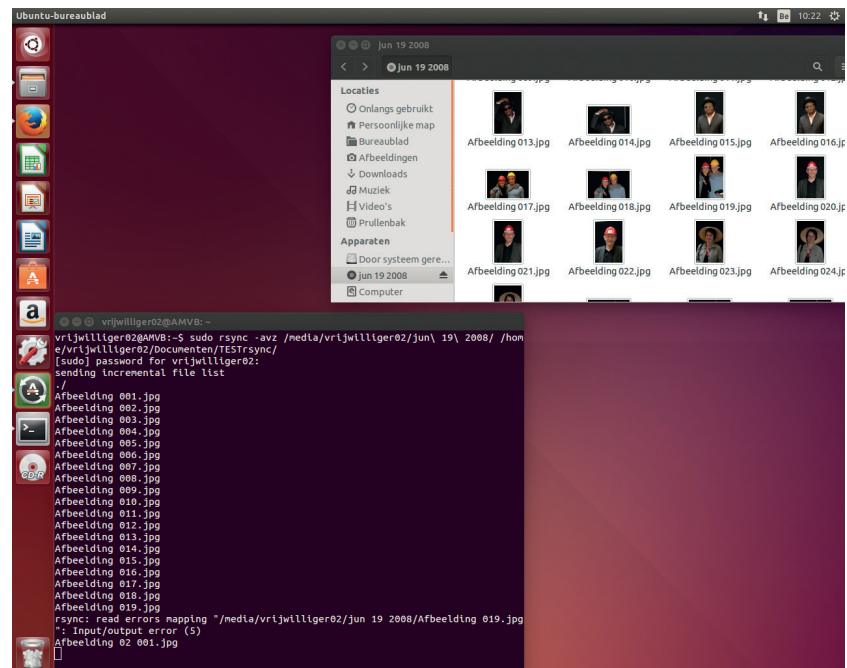
Het resultaat is een verbeterd stappenplan en een concrete case-study waar andere archiefinstellingen zich op kunnen baseren. In het stappenplan worden meerdere tools voorgesteld zodat de archiefinstelling zelf kan kiezen welke ze wil gebruiken. Het stappenplan, de case-study en overige informatie kan je vinden op de website van Project CEST.¹

LINDSAY SIMONS

STUDEERDE GESCHIEDENIS AAN DE UNIVERSITEIT ANTWERPEN IN 2009-2013 EN VOLGDE DAARNA EEN MASTER NA MASTER ARCHIVISTIEK AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL (2014). ZE WERKTE EEN HALF JAAR AAN HET INFORMATIEBEHEER BIJ OVAM. VAN AUGUSTUS 2015 TOT JULI 2016 WERKTE ZE AAN HET SODA-PROJECT IN HET AMVB. ZE HEEFT ZICH GESPECIALISEERD IN INFORMATIEBEHEER EN DIGITAAL ARCHIEF.

¹ <https://www.projectcest.be/wiki/SODA:Stappenplan> en https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Opname_van_digitale_archieven_met_Archivematica

Een bepaald commando in Linux geeft aan welke bestanden zijn gekopieerd naar de computer en waar het al dan niet is foutgelopen.

HET ARCHIEF VAN DE FAMILIE SALU

Dirk Buelens

Tijdens de maanden januari tot mei werkte ik in opdracht van Epitaaf vzw aan het archief van het Atelier Salu: een familiebedrijf uitgebaat door drie generaties Ernest Salu (I, II en III) en gespecialiseerd in het ontwerp en de creatie van grafmonumenten. Werkzaam vlak naast de begraafplaats van Laken, is het niet verwonderlijk dat de meeste van hun creaties hier zijn terug te vinden.

Dit artikel is het resultaat van vijf maanden voltijds inventariseren.

Opmerkelijke lezers zullen merken dat de structuur van dit artikel sterk weg heeft van de inleiding op een klassieke archiefinventaris. Dit is niet toevallig. Het doel van mijn opdracht was immers het opstellen van een dergelijke inventaris om de personen achter Epitaaf vzw een beter inzicht te bieden in deze toch wel unieke collectie.

De inventaris zelf is niet in dit artikel opgenomen maar kan weliswaar geraadpleegd worden door contact op te nemen met Epitaaf vzw. Met deze inventaris – en met dit artikel – hopen we, want ik mag vanuit heel Epitaaf spreken, de interesse in het werk van de Salu's aan te wakkeren en verder onderzoek naar hun bedrijfsvoering en kunstzinnige activiteiten te stimuleren.

Het eerste deel van dit artikel behandelt de historiek van de familie Salu gevolgd door een overzicht van de geschiedenis van het atelier en het archief. Ik zal overlopen welke stukken in het archief voorkomen en wat hun nut kan zijn voor verder onderzoek.

Een laatste hoofdstuk gaat over de ordening van het archief en de door mij gemaakte keuzes. Ter illustratie vertel ik iets meer over de ordening van het bedrijfsarchief dat het grootste aandeel stukken in deze collectie vertegenwoordigt.

boven: Het atelier Salu in de jaren 1920, uit: Felix Pestemer, *Polvo – Day of the Dead / Día de los Muertos / Tag der Toten*, tentoonstelling Epitaaf, 2009

onder: Google streetview van Epitaaf vzw / Atelier Salu, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16, Laken

Historiek

De familie Salu

Ernest Joseph Victor Salu I werd in 1846 geboren te Schaarbeek. In 1861 schreef hij zich, op vijftienjarige leeftijd, in aan de Academie voor Schone Kunsten te Brussel. Hij werd geregistreerd als sculpteur en marbre en zou in 1870 zijn opleiding voltooien.¹ Tijdens deze opleiding werkte hij in het atelier van Guillaume Geefs die bekend staat voor de creatie van talloze grafmonumenten. Het is vermoedelijk hier dat Salu's interesse voor de grafkunst werd aangewakkerd. Na zijn opleiding werkte Salu I mee aan de decoratie van de Brusselse Beurs naast andere beeldhouwers als Jean-Joseph Jaquet en Auguste Rodin. Tijdens deze werkzaamheden kreeg Ernest I de opdracht een beeld te produceren voor een grafmonument op de begraafplaats van Laken. Dit leidde tot meerdere gelijkaardige opdrachten en uiteindelijk het oprichten van een beeldhouwatelier naast de begraafplaats van Laken in 1872.² Naast beeldhouwen was Ernest Salu I ook zeer actief in het verenigingsleven en de lokale politiek.³ Wanneer hij komt te overlijden in 1923 neemt zijn zoon het beheer van het atelier volledig in handen.⁴

Op 9 augustus 1885 werd Ernest Charles Joseph Salu II geboren. In navolging van zijn vader volgde hij een opleiding aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Brussel, tussen 1901 en 1909. Hierna kon hij onmiddellijk aan de slag in het atelier van zijn vader.⁵ Tot de jaren 1930 werden nog veelvuldig grafmonumenten besteld maar vanaf dan kende deze kunstvorm eerder een neerval. Men begon steeds meer en meer sobere grafmonumenten te bestellen met minder interesse voor rijkelijk uitgewerkte sculpturen. In navolging van zijn vader was hij ook zeer

¹ VANDENBREEDEN (Jos). 'Het beeldhouwersatelier Ernest Salu'. In: I. Adriaens (ed.). *Omtrent het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein in Laken Monument 'Be' Leven*. Lier, Koning Boudewijnstichting, 1994, p. 53; SYMONS (Katrin). *De Salu's: drie generaties grafbeeldhouwer. Kritische inventaris en analyse van de in het Atelier Salu vervaardigde Grafsculpturen*. Leuven, Katholieke Universiteit, 1999, p. 28; VAN SANTVOORT (Linda). 'Het voormalig beeldhouwersatelier Salu. Drie generaties grafkunst.' In: *Ernest Salu. Beeldhouwers – Sculpteurs*. Brussel, Epitaaf vzw, 2005 p. 58.

Symons verwijst hierbij naar een archiefdocument: Brussel, Archief van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, *Registres matricles des élèves de l'académie*, stamnummer 4017.

² VANDENBREEDEN (Jos), *idem*, 1994, p. 53-54; *Op leven en dood: het grafmonument*. Antwerpen: Internationaal Cultureel Centrum, 1987 (interview met Ernest Salu III, geen paginanummers);

Symons (K), *idem*, 1999, p. 30; VAN SANTVOORT (Linda), *idem*, 2005, p. 58.

³ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 32-33.

⁴ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 38.

⁵ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 34-35; VAN SANTVOORT (Linda), *idem*, 2005, p. 59.

actief buiten het atelier. Zo was hij voorzitter van de Crèche Clementine (die in 1958 werd omgedoopt tot Crèche Ernest Salu) en zeer actief lid van de Kamer van Koophandel van Brussel.⁶ In 1957 droeg hij het beheer van het atelier over aan zijn zoon Ernest Salu III. Ernest Salu II overleed in 1980.⁷ Ondanks de terugval van de monumentale grafkunst bleef er voor Salu II toch voldoende werk in de sector. Hij kon voor de uitwerking van zijn beeldhouwwerken rekenen op de talloze foto's die hij nam van modellen, al dan niet tegen een georkestreerde achtergrond. Uit de collectie foto's blijkt dat deze duidelijk een hulpmiddel waren voor zijn beeldhouwpraktijken.⁸ Hij documenteerde daarnaast ook uitgebreid de verschillende begraafplaatsen waar werk van hem is vertegenwoordigd maar ook zijn dagelijks leven en dat van zijn familie.⁹ Het mag duidelijk zijn dat deze fotocollectie van groot belang is voor de studie van het leven van de Salu II en zijn werkzaamheden. Het is een uitzonderlijke bron die het leven in en rondom een beeldhouwatelier illustreert.

Ernest Ghislain Alphonse Salu III werd geboren in 1909 en schreef zich in 1925 in aan de Koninklijke Academie. In 1933 rondde hij zijn opleiding af en ging aan het werk in het atelier van zijn vader. Nog meer dan zijn vader leed hij onder de verminderde belangstelling voor rijkelijk uitgewerkte grafmonumenten. Hij ging zich meer toeleggen op het onderhoud van de grafmonumenten op de begraafplaats van Laken, het creëren van epitafen voor grafstenen en het bestellen en leveren van planten en bloemen. Daarnaast legde hij zich toe op de amateurfilmkunst.¹⁰ Hij maakte meerdere filmreportages, onder andere van de Wereldtentoonstelling van 1958¹¹ en werkte mee aan enkele documentaires over Kongo.¹² Ernest III beheerde het atelier van 1957 tot 1983 waarna de lopende zaken in 1984 werden afgehandeld. Net voor zijn overlijden in 1987 werd een tentoonstelling georganiseerd, Op leven en dood: het grafmonument, waarin een interview met hem werd gepubliceerd. Na zijn overlijden in september 1987 werden het atelier en het woonhuis verkocht. Epitaaf vzw, die in 1984 werd opgericht met als doel het valoriseren en promoten

⁶ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 38.

⁷ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 40.

⁸ Sommige negatieven bevatten zelfs sporen van afdekverf. DE CLERCQ (L.). 'De kunstenaarsfamilie Salu (I)'. In: *Obscuur*. Projectie, 2001, 7, p. 68-69.

⁹ DE CLERCQ (L.), *idem*, 2001, p. 69.

¹⁰ SYMONS (Katrin), *idem* 1999, p. 39-40; DE CLERCQ (L.), *idem*, 2001, p. 71-72.

¹¹ DE CLERCQ (L.), *idem*, 2001, p. 72.

¹² Ernest Salu wordt tweemaal vermeld in de filmdatabank IMDB (Internet Movie Database), voor medewerking aan de documentaires Bongolo (1953) en Bwana Kitoko (1955). Opmerkelijk is dat hij hier wordt vermeld als verantwoordelijke voor geluid. Internet Movie Database. Ernest Salu. (z.d.) Opgevraagd op 24 september 2016 via <http://www.imdb.com/name/nm0759176/>.

van het onderzoek en het behoud van de grafkunst, verkreeg de erfacht over het atelier en kwam zo in het bezit van het archief en de collectie gipsen.¹³

Het Atelier Salu

Ernest Salu I kocht in 1872 een terrein naast het kerkhof van Laken en bouwde er twee jaar later een eerste houten atelier met een omvang van zes bij zeven meter. Op 21 mei 1881 werd een bouwaanvraag ingediend voor een eerste uitbreiding en het bouwen van een woning in de Leopold I-straat nummer 17. Er werd een stenen atelier gebouwd van veertien bij vier en een halve meter aan het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein. Een jaar later, in 1882, werd een marmeratelier bijgebouwd¹⁴ samen met een kantooruimte.¹⁵

Volgens Ernest Salu III bestond het atelier uiteindelijk uit vierhonderd vierkante meter werkruimte en werkten er op een bepaald moment tot veertig arbeiders.¹⁶ Een bouwaanvraag voor uitbreidingen in 1910 resulteerde niet in verbouwingen.

Wel werd in 1912 een vergunning verkregen voor het bouwen van een 'serre' tussen de woning en de ateliers. Dit werd de 'wintertuin', een ruimte gevuld met allerlei bloemen en planten, waarin de Salu's klanten ontvingen en beeldhouwwerken van zowel eigen makelij als van bevriende kunstenaars tentoonstelden. Deze ruimte complementeerde de toonzaal, ofwel de 'fonteinzaal', waar de Salu's reeds eigen werk ter voorbeeld voor potentiële klanten uitstalden.¹⁷

Het Atelier Salu, dat achtereenvolgens door de drie generaties werd beheerd, staat vooral bekend voor de creatie van talloze grafmonumenten. Het merendeel werd geproduceerd voor overledenen die op de begraafplaats van Laken werden begraven maar de Salu's hebben ook grafmonumenten op andere begraafplaatsen op hun naam staan.

De populariteit van de monumentale grafkunst kende reeds vanaf de jaren 1930

een neergang¹⁸ en zal dus geleidelijk aan belang verliezen binnen de werking van het atelier. De focus verschoof naar eenvoudiger grafstenen en ander beeldhouwwerk, naast andere activiteiten zoals het maken van grafschriften, het onderhouden en restaureren van grafmonumenten en het leveren en plaatsen van bloemen en planten.¹⁹ Het archief is getuige van al deze activiteiten in de vorm van een veelheid aan stukken waaronder registers, facturen, kwitanties, briefwisseling en meer.

In het archief bevindt zich een concept van statuten voor de oprichting van de Établissements Ernest Salu, uit 1950. Dit document vermeldt Ernest Salu II en III bij naam en adres als volgt:

'1) Monsieur Ernest SALU Père, sculpteur, demeurant à Bruxelles II, rue Léopold Ier, n° 17.

2) Monsieur Ernest SALU Fils, sculpteur, demeurant à Bruxelles II, rue Léopold Ier, n° 19.' Vader en zoon zouden dus vanaf 1950 beiden eigenaar van het atelier worden. Het atelier zou dan het statuut van bvba (besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid) verkrijgen.²⁰ Het is echter onduidelijk of het atelier effectief het statuut van bvba heeft verkregen. Wat wel is geweten, is dat Ernest Salu III vanaf 1957 het atelier 'leende' voor een jaarlijks bedrag van 36.000 Belgische frank van zijn vader. Een contract van 1 juli 1957 dat in het archief wordt bewaard, stipuleert dit.²¹

Een concept van statuten (supra) geeft inzage in de activiteiten van het bedrijf: '[...] la construction, l'achat et la vente de monuments funéraires, le négoce de fleurs naturelles et artificielles et tous accessoires, ainsi que toutes opérations commerciales, immobilières et financières généralement quelconque se rapportant directement ou indirectement à cet objet.'²²

Er zijn drie hoofdactiviteiten op te merken: 1) het produceren, aankopen en verkopen van grafmonumenten, 2) het voorzien van bloemen, planten en andere accessoires en 3) alle handelingen die betrekking hebben op hun algemene activiteiten. Deze laatste opdracht is dus zeer vaag verwoord maar komt erop neer dat hiermee alles omvat wordt wat bij het beheren en runnen van een beeldhouwersatelier komt kijken. De Salu's zijn vrij om hun taken en activiteiten uit te voeren naar eigen goeddunken.

¹³ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 40-41; VAN SANTVOORT (Linda), *idem*, 2005, p. 62-63; JANSENS (T.), 'Epitaf: gepassioneerde en vrijwillige inzet voor begraafplaatsen'. In: *Arduin*, 2013, 7, 13, p. 80-84.

¹⁴ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 30-31; VAN SANTVOORT (Linda), *idem*, 2005, p. 58-59.

¹⁵ VANDENBREEDEN (Jos), *idem*, 1994, p. 54-55; SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 32. In de bouwaanvraag werd dit omschreven als 'une serre et une annexe à ses ateliers.' Brussel, Stadsarchief, Petite Voirie, 29, 1882, Autorisation de bâtir.

¹⁶ *Op leven en dood* (interview Ernest Salu III, geen paginanummers).

¹⁷ VANDENBREEDEN (Jos), *idem*, 1994, p. 55, 57-58; VAN SANTVOORT (Linda), *idem*, 2005, p. 60-61; DE KUYPER (Eric). 'Van grafkunst naar fotografie'. In: *Ernest Salu. Beeldhouwers – Sculpteurs*, Brussel, Epitaf vzw, 2005, p. 12-13.

¹⁸ Het is van belang te noteren dat zowel Ernest Salu II en III eerder minimaal zijn bezig geweest met het produceren van monumentale beeldhouwwerken aangezien de hoogdagen ervan al (bijna) voorbij waren toen zij aan de slag gingen.

¹⁹ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 37-38, 40.

²⁰ Brussel, Epitaf vzw, *Archief Salu, Archief van het Atelier Salu*, inv. 212.

²¹ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 40. Voor het contract zelf, zie: Brussel, Epitaf vzw, *Archief Salu, Archief van het atelier Salu*, inv. 220.

²² Brussel, Epitaf vzw, *Archief van het Atelier Salu*, inv. 212.

Een extra hulpmiddel om de bevoegdheden en activiteiten van de Salu's te achterhalen is het rekeningschema dat zich in het archief bevindt (zie hieronder).²³ Het stuk is niet gedateerd maar in andere stukken zoals journaals en vooral de grootboeken komen dezelfde posten met dezelfde codes voor. Uit dit stuk kan afgeleid worden waar de Salu's geld aan uitgaven en met welke activiteiten ze voor inkomsten zorgden.

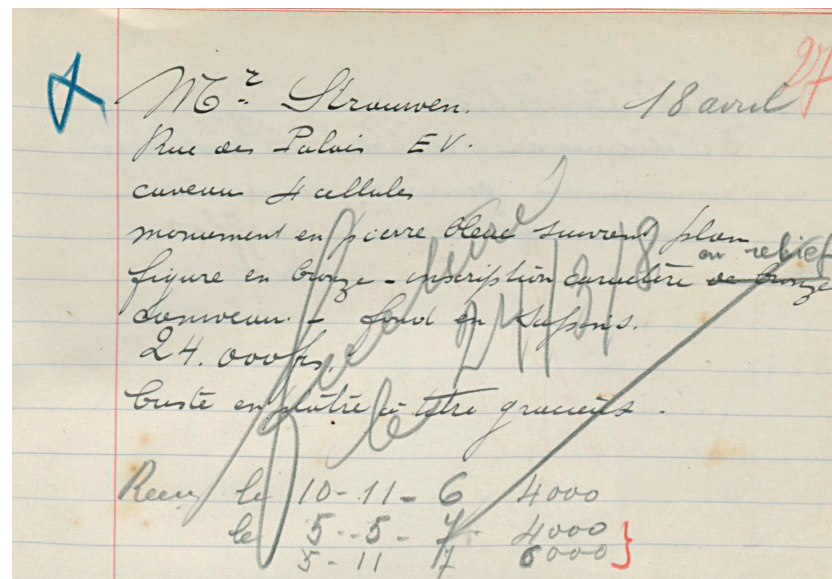
Het is nog belangrijk te vermelden dat de Salu's niet altijd volledige grafmonumenten ontwierpen en construeerden. De creatie van een monumentaal grafmonument was vaak het resultaat van een samenwerking tussen een architect en een beeldhouwer (in dit geval vaak de Salu's). Op de ontwerptekeningen is dit vaak duidelijk. Dan staat de naam van de architect vermeld op de desbetreffende tekeningen. Toch blijken de Salu's voor het merendeel wel zelf te hebben ingestaan voor de volledige realisatie van grafmonumenten.²⁴

De Crèche Ernest Salu en Filmart

Naast hun activiteiten in het beeldhouweratelier waren de Salu's zeer actief in andere domeinen.

Ernest Salu I was één van de oprichters van de Crèche Clémentine. Volgens de neerslag van een mondeling relaas van een inwoner van Laken schonk Ernest Salu I omstreeks 1900 enkele gebouwen aan de gemeente. Het gebouw in de Molenbeekstraat werd geschonken op voorwaarde dat er een kinderdagverblijf zou komen.²⁵ Ernest Salu I zou lange tijd deel uitmaken van de Raad van Bestuur. Ernest Salu II werd voorzitter van de crèche.

In 1958 kreeg de crèche een nieuwe naam, Crèche Ernest Salu. De crèche is vandaag de dag nog steeds actief.²⁶

Detail uit het register van bestelling van grafmonumenten met betrekking tot het grafmonument van Jules-Emile Strauwen (Laken), 1936-1938, Archief van het Atelier Salu, inv. 621, copyright Epitaaaf vzw.

²³ Brussel, Epitaaaf vzw, *Archief Salu. Archief van het Atelier Salu*, inv. 534.

²⁴ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 45.

²⁵ MERENS (André). 'In mijn tijd'. In: *Laca Tijdingen*, 2001, 13, 2, p. 18-28. Redactienoot: Volgens Wim Van der Elst zijn er ook volgende artikels verschenen: VAN DER ELST (Wim). 'De Crèche Clémentine'. In: *Laca Tijdingen*, 2013, 24,1; VAN DER ELST (Wim). 'Nogmaals de Crèche Clémentine'. In: *Laca Tijdingen*, 2013, 24,2; GEKIERE (Claude). 'Afscheid van de Crèche Clémentine'. In: *Laca Tijdingen*, 2013, 24,3.

²⁶ SYMONS (Katrin), *idem*, 1999, p. 38.

Factuur voor het grafmonument van Jules-Emile Strauwen (Laken), 23 maart 1938, Archief van het Atelier Salu, inv. 421, copyright Epitaaf vzw.

Ernest Salu III was zeer actief als fotograaf en filmproducent (supra). Hiervoor werkte hij onder andere samen met D. Hebbelinck.²⁷ Hun voornaamste realisatie was een documentaire film over de constructie van het Atomium voor de Wereldtentoonstelling van 1958.

Het archief

Historiek van het archief

Het archief van het atelier en de familie Salu werd steeds bewaard in de gebouwen van het atelier. Nadat Epitaaf vzw de erfpacht over het atelier verkreeg in 1987 werden de stukken naar een andere locatie in het gebouw verhuisd, namelijk naar de 'zolderruimte'.²⁸ Deze informatie staat genoteerd in het rapport van Nathalie Veyt, studente Archivistiek die belast was met de inventarisatie van het archief van de Salu's als stageopdracht. Deze opdracht werd echter niet vervolledigd. Het rapport is zeer summier en vermoedelijk slechts een vroege draft.²⁹ Sommige archiefstukken werden in een doos gestopt en van een nummer voorzien dat de ruimte waarin de stukken zich bevonden representeert. Er wordt vermeld dat deze lijst echter verdwenen is. Een deel van het bedrijfsarchief zou zich nog in het bureau van de Salu's bevonden hebben.³⁰

Op vrijdag 23 januari 2015 werd het archief van de Salu's overgebracht naar het Archief en Museum voor het Vlaams Leven te Brussel (AMVB). De bewaaromstandigheden en beperkte ruimtes in het atelier van de Salu's zijn niet ideaal om het archief te herpakken en te inventariseren noch om het te bewaren. Deze bewaaring bij het AMVB is weliswaar tijdelijk. Er werden archiefkasten besteld en wanneer het archief volledig is verpakt in zuurvrije omslagen en archiefdozen kan het terug

²⁷ Over deze 'D. Hebbelinck' werd niet onmiddellijk informatie teruggevonden. Uitgebreider en doorgedreven onderzoek zal hier nodig zijn. Wel werd er een link gevonden naar Roger Hebbelinck (1912), die volgens Werkstede Arcloza met Ernest Salu zou hebben samengewerkt aan enkele films (waaronder een film over het Atomium). *Werkstede Arcloza. Kunstwerken*. (z.d.) Opgevraagd op 26 september 2016 via <http://www.arcloza.be/inlijsten-van-kunstwerken-mortsel-2640.html>. Op officiële brieven en briefomslagen staat nochtans steeds de vermelding 'D. Hebbelinck' genoteerd. Brussel, Epitaaf vzw, *Archief Salu. Archief van het Atelier Salu*, inv. 705.

²⁸ VEYT (Nathalie). *Het archief van de ateliers Salu en Beernaert*. (z.d.), p. 1. Er wordt gesproken over de 'zolderruimte', maar een opmerking van Linda Van Santvoort in dit document geeft aan dat dit niet de correcte benaming van deze ruimte is.

²⁹ Er komt foutieve informatie in voor waaronder de vermelding dat Epitaaf vzw reeds in 1984 haar intrek zou hebben genomen in het atelier, wat niet klopt. Zie hiervoor ook de opmerking van Linda Van Santvoort in dit document.

³⁰ VEYT (Nathalie), *idem*, p. 2.

naar het atelier verhuizen. In 2015 werkte Céline Houwaer in het AMVB aan een uitgebreide plaatsingslijst van het archief teneinde het uiteindelijk te inventariseren. Deze vrijwillige opdracht geraakte niet volledig afgerond. Op 4 januari 2016 werd ikzelf met steun van de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) aangenomen om in vijf maanden het archief te verpakken en de inventaris (op basis van het werk van Céline Houwaer) verder af te werken.

BEREIK EN INHOUD

Zoals eerder werd aangehaald, bestaat het Archief Salu uit vier deelarchieven. Het bevat zowel persoonlijke stukken van de familie Salu als professionele stukken van het beeldhouwersatelier, de Crèche Ernest Salu en Filmart E. Salu & D. Hebbelink.

HET ARCHIEF VAN DE FAMILIE SALU

In het deelarchief van de familie Salu zijn alle persoonlijke stukken opgenomen van de drie generaties Ernest Salu. Van de echtgenotes van de Salu's zijn echter weinig tot geen individuele stukken te vinden. Enkel voor Gisèle Salu, één van de dochters van Salu III, en een zekere Jean Salu werden duidelijk individuele stukken teruggevonden. Daarnaast werd een opdeling voorzien voor stukken die niet aan een specifiek familielid konden toegeschreven worden. Het is best mogelijk dat dit met nader onderzoek in de toekomst kan opgelost worden. Van Ernest Salu I zijn slechts losse archiefstukken bewaard. Het gaat dan onder andere om een visum voor Frankrijk, enkele briefkaarten en een aantal schetsboekjes. Van Ernest Salu II zijn dan weer meer stukken bewaard, waaronder stukken met betrekking tot onroerende goederen en een groot aantal rekeningafschriften en andere financiële stukken. Hetzelfde geldt voor Ernest Salu III, al blijft het bestand van zijn vader wel het omvangrijkste.

HET ARCHIEF VAN HET ATELIER SALU

Het grootste bestand is dat van het atelier Salu. Opmerkelijk is dat er van de periode voor de Tweede Wereldoorlog weinig stukken zijn bewaard gebleven. Het is niet duidelijk wat er met deze stukken is gebeurd. Zijn deze stukken vernietigd tijdens de oorlog of werden ze elders ondergebracht? Dit deelarchief geeft een interessante inzage in de bedrijfsvoering en het beheer van het beeldhouwersatelier. Er is briefwisseling terug te vinden met klanten, banken, verzekeringsagentschappen, werknemers en leveranciers van grondstoffen en materialen. Over de eigenlijke organisatiestructuur binnen het atelier is echter weinig terug te vinden. Wel zijn er heel wat stukken die illustreren wat de medewerkers van het atelier als taak hadden en wat ze ervoor betaald kregen. Er bevinden zich vooral heel wat financiële stukken in het archief die inzage kunnen bieden in kostprijzen van grondstoffen, graf-

Ontwerp voor het grafscript van Jules-Emile strauwen (Laken), ca. 1943, Archief van het Atelier Salu, inv. T-0393.

monumenten, bloemen en planten. Agenda's, journaals, kasboeken, factuurboeken en andere stukken kunnen van enorme waarde zijn voor economisch-historisch onderzoek maar ook van nut zijn bij onderzoek naar de creatie van specifieke grafmonumenten. Hiervoor zijn ook de registers bewaard waarin bestellingen van grafmonumenten en andere werken zijn opgenomen, net zoals registers met registratie van bestellingen van materialen voor deze werken. De meest tot de verbeelding sprekende stukken zijn uiteraard de duizenden schetsen, ontwerptekeningen, presentatietekeningen en technische tekeningen.

HET ARCHIEF VAN DE CRÈCHE ERNEST SALU EN FILMART

De archiefbestanden van de Crèche Ernest Salu en Filmart bevatten voornamelijk bedrijfsgerelateerde stukken. Terwijl er slechts beperkt financiële stukken voorkomen in het bestand van de Crèche, bestaat het bestand van Filmart vrijwel uitsluitend uit facturen, kwitanties en enkele andere boekhoudkundige stukken.

DE DOCUMENTATIE EN DE FOTOCOLLECTIE

In het archief bevond zich een grote hoeveelheid stukken die men als documentatie zou kunnen beschouwen. Het gaat dan voornamelijk om publicaties als tijdschriften en boeken, maar ook foto's, bidprentjes, postkaarten, affiches,... Deze stukken werden niet in detail in de inventaris opgenomen maar er werd wel een detailtoegang opgesteld. In deze toegang zijn de documentatiestukken in de volgorde opgenomen waarin Céline Houwaer ze beschreven heeft. De stukken kregen een nieuwe nummering toegekend en er werd geprobeerd ze aan de juiste archiefvormer toe te kennen. Dit is niet steeds gelukt waardoor sommige documentatiestukken een 'onbekende' oorsprong hebben gekregen.

De fotocollectie van de Salu's bestaat uit ongeveer 1000 glasnegatieven en ongeveer 1000 foto-afdrukken. Het gaat om foto's uit de periode 1872 tot 1984 wat overeenkomt met het bestaan van het atelier. Er komen zowel professionele als persoonlijke en familiale thema's aan bod.³¹ De foto's werden tot eind 2015 door een medewerker van het AMVB gedigitaliseerd. Momenteel wordt deze collectie, samen met de uitgebreide collectie gipsen beelden, geregistreerd en in een databank verwerkt door een medewerker van Epitaaf vzw.³²

³¹ 'Erfgoeddag: stop de tijd. Stilstaan bij Salu'. In: *Tafel*, 2013, 17, p. 3-4.

³² Zie ook DE CLERCQ (L.), *idem*, 2001, p. 67.

SELECTIES

Door de (vrijwel volledige) afwezigheid van boekhoudkundige stukken van het bedrijfsarchief van vóór de Tweede Wereldoorlog zou men kunnen aannemen dat er in het verleden selectie is uitgevoerd. Het is best mogelijk dat stukken tijdens de oorlog ofwel verloren zijn gegaan in het oorlogsgeweld ofwel bewust zijn vernietigd door de Salu's zelf. Dit is allemaal speculatie vooral omdat het atelier tijdens de Tweede Wereldoorlog van beschadiging is gespaard gebleven.³³ Anderzijds kan het dat de nabestaanden van de Salu's nog archief in hun bezit hebben. Ze zullen in de toekomst gecontacteerd worden.

Vennootschappen zijn verplicht om bepaalde financiële documenten voor een specifieke periode te bewaren zodat ze zich kunnen verantwoorden bij geschillen of voor de controle op belastingen. De bewaartermijn voor dergelijke stukken is zeven jaar. Facturen, kwitanties, loonfiches, bankdocumenten,... mogen dus in principe na deze termijn vernietigd worden.³⁴ Terwijl dit voor hedendaagse vennootschappen bijna een noodzaak is (onder andere omwille van plaatsgebrek) ben ik er zeker geen voorstander van om deze praktijk door te trekken naar het bedrijfsarchief van het Atelier Salu. We hebben hier te maken met een archief dat van enorme waarde is voor historisch en kunsthistorisch onderzoek. Er zijn weinig archieven van dergelijke ateliers waar zo een grote hoeveelheid boekhoudkundige stukken nog zijn bewaard.

Ter illustratie deze passage uit het artikel van Archiefbank Vlaanderen over de inventaris van het archief van glazenier Michiel Leenknecht: 'Zoals zo vaak bij kunstenaarsarchieven bleven [...] de boekhoudkundige stukken niet bewaard.'³⁵

Ook het archief van de ateliers Bressers-Blanchaert werd niet gespaard: 'Het bedrijfsarchief bleef weliswaar enkel fragmentarisch bewaard, maar bijvoorbeeld de schetsboekjes vormen een zeer rijke bron van bedrijfseconomische informatie.'³⁶ Aangezien het hier dus om een uniek archief gaat, met zowel een rijke verzameling tekeningen als een grote hoeveelheid relevante boekhoudkundige stukken,

³³ Info uit gesprek met prof. Linda Van Santvoort en Tom Verhofstadt.

³⁴ DE BOOY (E.P.), RUITENBERG (G.M.W.). *Zorg voor het familiearchief. Wenken voor de ordening, bewaring en bestemming van persoons- en familiearchieven*, Houten, Fibula, 1995, p. 25-26; *Hoe lang moet ik documenten bewaren? Ondenemen. Boekhouding, belastingen en fiscaliteit.* (z.d.) Opgevraagd op 22 april 2016 via <http://www.vlaanderen.be/nl/ondernemen/boekhouding-belastingen-en-fiscaliteit/hoe-lang-moet-ik-documenten-bewaren> (22/04/2016).

³⁵ VERMEIREN (Rie). *Archiefbank Vlaanderen. Archief in de kijker: De nalatenschap van glazenier Michiel Leenknecht.* 2015. Opgevraagd op 12 januari 2016 via <http://www.archiefbank.be/?q=node/946>.

³⁶ *Archiefbank Vlaanderen. Archief atelier Bressers-Blanchaert. 1860-1960.* (z.d.) Opgevraagd op 26 april 2016 via <http://www.archiefbank.be>.

werden er geen specifieke archiefbescheiden geselecteerd. Wel werden onnodige of zeer beschadigde schutbladen verwijderd net zoals de vele classeurs waar heel wat documenten in opgeborgen waren. Deze classeurs waren zwaar vervormd, vervuild en beschadigd en de metalen sluitingen vaak verroest. De opschriften op de classeurs werden overgenomen in de plaatsingslijst. Daarnaast werden ook een heel aantal blanco formulieren en brieven verwijderd waarvan wel enkele exemplaren werden bewaard.

ORDENING

HET CONCEPT VAN 'ORIGINELE ORDE' EN 'AANGETROFFEN ORDE'

Er is reeds heel wat inkt gevloeid over het concept 'originele orde'. Het is daarom ook niet de bedoeling noch de plaats om hier uitgebreid op in te gaan maar naar mijn mening is het niet onbelangrijk om in het kader van dit specifieke archief hier toch even stil bij te staan. Het bestemmingsbeginsel³⁷ en het structuurbeginsel³⁸ zijn twee concepten die steeds van groot belang zijn geweest binnen de archivatie in België en Nederland maar ook in het buitenland in variaties hierop ('principe de l'ordre original', 'respect des fonds', 'Provenienzprinzip', 'principle of provenance', 'original order',...).

Het komt erop neer dat elk archiefstuk een plaats heeft in één archief en dat men rekening moet houden met de originele orde, ofwel de manier waarop de archiefvormer zijn of haar stukken ordende en bewaarde. Heel wat literatuur stuurt aan op het respecteren van deze begrippen en het belang van het reconstrueren van de originele orde moest deze verstoord zijn geraakt.

Recentere literatuur gaat echter in tegen het blindelings navolgen van deze principes. Heel wat auteurs betwisten de praktische toepassing van deze principes. Eén van de voornaamste kritieken is vooral dat er weinig duidelijkheid bestaat over wat men als archivaris moet doen als men met een archief te maken krijgt waar de zogenaamde 'originele orde' nergens te bespeuren is, iets wat wel vaker voorvalt bij persoons- of familiearchieven.³⁹

Persoons- en familiearchieven zijn moeilijk in standaard archiefschema's te vatten aangezien elke persoon of familie zelf kiest hoe men zijn, haar of hun stukken (al dan niet) bewaart. In tegenstelling tot overheden en de meeste bedrijven zal een

³⁷ 'Beginsel dat ieder archiefstuk deel uitmaakt van het archief waarin het bij ontvangst of opmaken is opgenomen.' DEN TEULING (A.J.M.). *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*, 's-Gravenhage, Stichting Archiefpublicaties, 2007, nr. 21.

³⁸ 'Beginsel dat ieder archief een geheel is met een structuur, bepaald door de archiefvorming.' DEN TEULING (A.J.M.), *idem*, 2007, nr. 22.

³⁹ MEEHAN (Jennifer). 'Rethinking Original Order and Personal Records'. In: *Archivaria*, 2007, 70, p. 31.

persoon of familie zelden zijn of haar eigen stukken volgens een vast schema bewaren. Er zullen dus geen 'orderingsplannen' en zelden eigentijdse inventarissen zijn die een houvast kunnen bieden bij het later inventariseren, bronnen die Herman Coppens aanhaalt als hulpmiddel bij de reconstructie van originele orde.⁴⁰ Ook Bervoets haalt dit aan: 'Bij familiearchieven is het onmogelijk om niet af en toe te zondigen tegen het bestemmingsbeginsel.'⁴¹

Bij het inventariseren treft men een archief vaak aan in een schijnbare staat van wanorde. Eén van de eerste stappen is vaak op zoek gaan naar sporen van enige 'originele orde'. Het is hierbij echter wel van belang om de 'aangetroffen orde' niet te verstoren. Bij het herpakken van het Archief Salu werd dus ook geen onderscheid gemaakt tussen stukken van de familie, het atelier, de crèche of Filmart. Dit om te voorkomen dat stukken van elkaar zouden gescheiden worden die eigenlijk samen horen. Omslagen of ringmappen die stukken bevatten die op het eerste zicht niets met elkaar te maken hebben, werden dus samengehouden. Ook al lijkt er helemaal geen 'originele orde' meer aanwezig te zijn (als die er überhaupt al geweest is), kan men niet de kans lopen om context kwijt te geraken door bepaalde stukken of bestanden uit elkaar te trekken. De stukken werden dus herpakt per identificeerbaar bestanddeel.

DE PLAATSINGSLIJST

De archiefbestanddelen werden dus eerst verpakt vooraleer aan een inventaris werd begonnen. Op deze manier konden de verschillende bestanddelen geïdentificeerd worden en kon ik als het ware in 'vogelvlucht' een overzicht over de aanwezige stukken krijgen. Een hulpmiddel hierbij was de lijst die Céline Houwaer eerder had opgesteld. Hierin werden alle stukken die zij als bestanddelen had geïdentificeerd, opgelijst in de volgorde waarin ze deze heeft beschreven. Aan de hand van deze lijst stelde ik tijdens het verpakken een eigen plaatsingslijst op. Elk bestanddeel werd in een zuurvrije omslag gestopt en kreeg een eigen plaatsingsnummer. De nummers die Céline gebruikte werden hier ook bij genoteerd.

DE ARCHIEFINVENTARIS ALS CONCEPTUEEL KADER

De volgorde waarin de stukken in de inventaris zijn opgenomen, reflecteert niet de volgorde waarin de stukken zijn verpakt en in de dozen op de rekken zitten. Een

⁴⁰ COPPENS (Herman). *De ontsluiting van archieven. Richtlijnen en aanbevelingen voor de ordening en beschrijving van archieven in het Rijksarchief*. Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1997, p. 163-164.

⁴¹ BERVOETS (J.A.A.) et al. 'Het conglomeraat ontward. Aanwijzingen voor het inventariseren van familiearchieven'. In: *Nederlands Archiefblad*, 1984, 88, p. 197.

archiefinventaris moet beschouwd worden als een conceptueel kader dat ofwel de originele orde reflecteert, ofwel context biedt door de stukken 'conceptueel' in een logische volgorde te schikken. Het is zelden mogelijk om de stukken fysiek te ordenen in de volgorde waarin de inventaris is opgesteld. Om op een zo economisch mogelijke manier gebruik te maken van de beschikbare opslagruimten is het nu eenmaal eenvoudiger om stukken per formaat te plaatsen waardoor er minder kostbare plaats verloren gaat. Het is eveneens een zeer tijdrovende bezigheid om alle stukken in de 'juiste' volgorde te plaatsen. Een plaatsingslijst en depotlijst helpen dan om de juiste stukken terug te vinden.

Wanneer de originele orde verdwenen is, geen ordeningsschema's door de archiefvormer(s) zijn achtergelaten of er geen andere manier is om de originele orde terug te vinden en te herstellen, is het aan de archivaris om een eigen ordeningsschema te ontwerpen. Dit schema moet zo goed mogelijk een weerspiegeling zijn van de organisatiestructuur en de handelingen en activiteiten van de archiefvormer(s).⁴² Om een dergelijk schema op te stellen, kan er beroep gedaan worden op modelschema's. Iedere archivaris is uiteraard vrij een eigen schema te ontwikkelen naar zijn of haar goeddunken maar het is in het belang van elke onderzoeker als gelijkvormige archieven op een gelijkaardige manier zijn ontsloten.⁴³ Zowel voor familiearchieven als voor bedrijfsarchieven bestaan modelschema's die kunnen aangepast worden naar de noden van het archief. Het is immers niet de bedoeling deze schema's exact over te nemen.

TER ILLUSTRATIE: DE ORDENING VAN HET ARCHIEF VAN HET ATELIER SALU FAMILIEBEDRIJVEN

Het Atelier Salu, dat het construeren van grafmonumenten tot hoofdtaak had, kan als een productiebedrijf beschreven worden. Het bedrijf heeft als doel grondstoffen om te zetten in een afgewerkt product. Het is een echt familiebedrijf, opgericht door Ernest Salu I, en is steeds in beheer geweest van de familie.

Het volledige archief nam ongeveer 56 strekkende meter ruimte in op de rekken van het AMVB. Persoonlijke stukken van de Salu's zaten er vermengd met stukken van het atelier, de crèche en Filmart. Deze vermenging is een fenomeen dat eigen is aan familiebedrijven. Het is vaak moeilijk tot onmogelijk om een duidelijke scheiding te maken tussen wat tot het familiearchief hoort en wat bij het bedrijfsarchief

moet ingedeeld worden.⁴⁴ Hier komt nog eens bij dat er feitelijk drie 'bedrijven' vertegenwoordigd zijn in het volledige archief.

Op zoek gaan naar een rigide en eenduidige scheiding zou dus onbegonnen werk zijn. Den Teuling geeft aan dat men voor kleinere familiebedrijven best streeft naar een ordening per functie.⁴⁵ Boekhoudkundige stukken zijn dan weer een uitzondering en horen dus als een apart onderdeel in de inventaris te worden beschreven.⁴⁶

A.J.M. Den Teuling poneert enkele stellingen waarmee in deze inventaris ook werd rekening gehouden: 'Men doet er het beste aan, de stukken voortvloeiend uit personeelsgebonden functies, te plaatsen in de persoonlijke archieven van de vennoten.'⁴⁷

Het betreft hier onder andere stukken betreffende het lidmaatmaatschap van de Kamer van Koophandel, stukken die bij de persoonlijke archieven van de familie zijn geplaatst.

'Vanwege de verwevenheid met het bedrijfsarchief – [...] – moet men dergelijke persoonlijke archieven mijns inziens opnemen in de band waarin ook de inventaris van het bedrijfsarchief is opgenomen. Daar de familie eerder bestaat dan het bedrijf, en het bedrijf zich geleidelijk emancipeert uit de familie met de onafhankelijke nv als eindpunt, plaatst men het familie-archief [sic] (de persoonlijke archieven) bij voorkeur vóór het bedrijfsarchief (de bedrijfsarchieven); [...].'⁴⁸

Met deze logica werd ook in deze inventaris rekening gehouden, ook al zijn er weinig stukken bewaard met betrekking tot de oprichter van het atelier, Ernest Salu I. Een inventaris waar Den Teuling meermaals naar verwijst in zijn artikel is die van het familiebedrijf Meihuizen, een houthandel die actief was tussen 1837 en 1970. Dit archief werd wel beschreven in twee inventarissen, namelijk die van de familie⁴⁹

⁴⁴ DEN TEULING (A.J.M.). 'Het inventariseren van bedrijfsarchieven, in het bijzonder productiearchieven'. In: *Nederlands Archiefblad*, 1984, 88, p. 12-13.

⁴⁵ DEN TEULING (A.J.M.), *idem* 1984, p. 24.

⁴⁶ Den Teuling stelt dat het plaatsen van inkoopboeken onder de functie 'Inkoop' tegen de basisprincipes van de archivaliek ingaat aangezien de boekhouding op zich een specifieke samenhang vertoont. Door deze stukken van elkaar te spreiden verbreekt men de administratieve samenhang van de boekhouding. DEN TEULING (A.J.M.), *idem*, 1984, p. 25.

⁴⁷ DEN TEULING (A.J.M.), *idem*, 1984, p. 26.

⁴⁸ DEN TEULING (A.J.M.), *idem*, 1984, p. 26-27.

⁴⁹ GOELEMA (W.E.). *Inventaris van stukken afkomstig van enkele leden van de families Meihuizen en Everts te Wildervank*. 1980. Opgevraagd op 26 september 2016 via <https://www.groningerarchieven.nl/onderzoek/archievenoverzicht?mivast=5&mizig=210&miadt=5&micode=554&miview=inv2>.

⁴² COPPENS (Herman), *idem*, 1997, p. 179.

⁴³ MULLER (S.), FEITH (J.A.), FRUIN (R.T.A.). *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven, ontworpen in opdracht van de Vereniging van Archivarissen in Nederland*. Groningen, Van der Kamp, 1898, p. 101; Coppens, *idem*, 1997, p. 181.

en die van het bedrijf.⁵⁰ Ook hier wordt een belangrijke opmerking gemaakt: 'Daar een firma een instelling is zonder rechtspersoonlijkheid bestaat er formeel geen scheiding tussen financiën van de firma en de privé financiën van de vennoten. De firmaboekhouding is dan ook doorspekt met particuliere transacties.'⁵¹ Dit is ook het geval voor de boekhouding van de Salu's. Dit allemaal ter illustratie van de problematiek van archieven van familiebedrijven.

EEN LINK MET ARCHITECTUUR- EN ATELIERARCHIEVEN?

Het Atelier Salu is naast een bedrijf uiteraard ook een 'atelier' waar met verschillende werknemers aan het ontwerpen en construeren van (voornamelijk maar niet uitzonderlijk) grafmonumenten werd gewerkt. Behalve literatuur over bedrijfsarchieven (voor het bedrijfsaspect van het atelier) ben ik op zoek gegaan naar literatuur rond atelierarchieven. Eerder in dit artikel kwam al het archief van het atelier van Michiel Leenknecht aan bod (supra). Daar verwees ik naar het artikel van Rie Vermeiren waarin werd vermeld dat van heel wat kunstenaarsarchieven zelden de boekhouding (volledig) werd bewaard. Bij dergelijke archieven ligt de focus vooral op de artistieke aspecten zoals tekeningen en de manier waarop (kunst)werken tot stand kwamen. Boekhouding blijkt eerder een secundair belang te hebben. Desondanks ben ik ervan overtuigd dat voor bepaalde ateliers de boekhouding net wel van groot belang is aangezien deze inzage kan bieden in het proces dat aan de constructie van een monument of kunstwerk vooraf gaat. Men krijgt inzage in de manier waarop bestellingen werden geplaatst, hoeveel bepaalde materialen kosten, hoeveel loon de arbeiders kregen voor hun werk en hoeveel een afgewerkt grafmonument in totaal kostte.

Het bleek echter moeilijk andere archieven te vinden waar de boekhouding grotendeels werd bewaard en waarvan reeds een inventaris bestaat. Wat het archief van de Salu's betreft is er echter ook geen volledige boekhouding bewaard gebleven. Vooral stukken van voor de Tweede Wereldoorlog zijn verdwenen (supra). In mijn zoektocht naar literatuur kwam ik terecht bij de *Handleiding architectuurarchieven: inventarisatie*.⁵² Ook hier vermelden de auteurs dat bedrijfsarchieven slechts beperkt en zijdelings aan bod komen.⁵³ De nadruk ligt dus hier op het grafisch materiaal

⁵⁰ GOELEMA (W.E.). *Inventaris van het archief van de houthandel J.M. Meihuizen & Zoon*. 1980.

Opgevraagd op 26 september 2016 via <https://www.groningerarchieven.nl/onderzoek/archieve/overzicht?mivast=5&mizig=210&miadt=5&micode=1865&miview=inv2>.

⁵¹ Ibidem.

⁵² DE HOUWER (Veerle), VAN IMPE (Ellen), VERPOEST (Luc). *Handleiding architectuurarchieven: inventarisatie*. Antwerpen, Centrum Vlaamse Architectuurarchieven, 2004.

⁵³ DE HOUWER (Veerle) et al., *idem*, 2004, p. 11.

zoals tekeningen, foto's, dia's, plattegronden en maquettes. Architecten zijn immers wettelijk verplicht alles minstens tien jaar te bewaren, onder andere ter verantwoording bij problemen met hun constructies.⁵⁴

HET INVENTARISEREN VAN HET BEDRIJFSARCHIEF

Voor het inventariseren van het bedrijfsarchief van het Atelier Salu heb ik mij gebaseerd op een variant modelschema voor bedrijfsarchief, namelijk een indeling volgens functies.⁵⁵ Een indeling volgens organisatiestructuur⁵⁶ is niet aangewezen, aangezien het atelier een familiebedrijf was met slechts een beperkte structuur. Er zijn geen echte afdelingen zoals 'Directie' of 'Personeel' te onderscheiden. Het beheer van het atelier bleef steeds in handen van een Ernest Salu. Ook een onderscheid maken tussen de periodes waarbij de verschillende Salu's de leiding over het atelier hadden lijkt geen meerwaarde te hebben. Er is weinig tot geen onderscheid in aanpak te onderscheiden. Er zijn trouwens weinig stukken van voor de Tweede Wereldoorlog bewaard, waardoor we geen zicht hebben op de manier waarop Ernest Salu I het atelier beheerde.

Een indeling volgens functies geeft een goed zicht op de algemene werking van een bedrijf. Het zijn immers de handelingen en activiteiten die uit de functies voortvloeien die resulteren in de creatie van archiefstukken. Het is uiteraard belangrijk te noteren dat de Salu's hun archief niet noodzakelijk volgens deze indeling bewaarden maar dit schema zorgt wel voor voldoende context om de werking van het atelier te illustreren.

Onder de afdeling 'Algemeen' komen de briefwisseling en de kalenders terecht. Andere stukken die hieronder kunnen vallen zijn bijvoorbeeld agenda's. De agenda's in dit archief bevatten naast noteringen van afspraken en dergelijke echter ook (en voornamelijk) financiële notities. Daarom werden deze elders ondergebracht (infra). De afdeling 'Organisatie en structuur' is voorzien voor stukken met betrekking tot de oprichting, inschrijving in het Handelsregister, statuten, faillissement en andere stukken. Onder 'Bedrijfsmiddelen' horen algemene stukken betreffende het kapitaal, de eigendommen van de archiefvormer(s), het personeelsbeleid en de financiën. De uitgebreide boekhouding is dus hier terug te vinden, geordend per type stuk: jaarstukken (balansen en jaarrekeningen), grootboeken, journaals, agenda's, dagboeken, kasboeken, debiteurenboeken, crediteurenboeken, factuurboeken, wisselboeken, bankboeken en rekeninguittrekssels. Bij de afdeling 'Bedrijfsfuncties'

⁵⁴ DE HOUWER (Veerle) et al., *idem*, 2004, p. 23-24.

⁵⁵ COPPENS (Herman), *idem*, 1997, p. 487-489.

⁵⁶ COPPENS (Herman), *idem*, 1997, p. 486.

worden de verschillende activiteiten van het atelier ondergebracht: beheer, inkoop, verkoop en dienstverlening, en productie.⁵⁷ Het ontwerpen van grafmonumenten hoort onder de opdeling 'productie'.

INVENTARISEREN VAN DE TEKENINGEN

In deze inventaris werden de tekeningen slechts summier opgenomen. Het merendeel van de tekeningen werd gewoonweg onder één nummer opgenomen. Een detailtoegang biedt meer informatie. Dit werd gedaan om te vermijden dat er meer dan 2.000 vage beschrijvingen in deze inventaris zouden voorkomen. In de detailtoegang is dan ook meer ruimte voor extra informatie die van nut kan zijn bij het zoeken naar specifieke tekeningen of voor ander onderzoek.

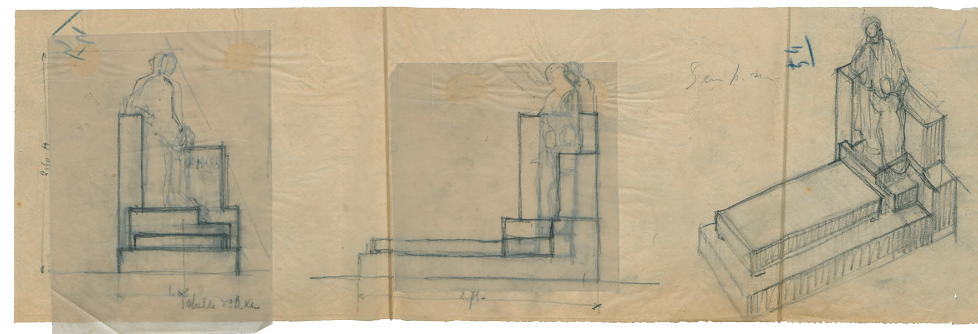
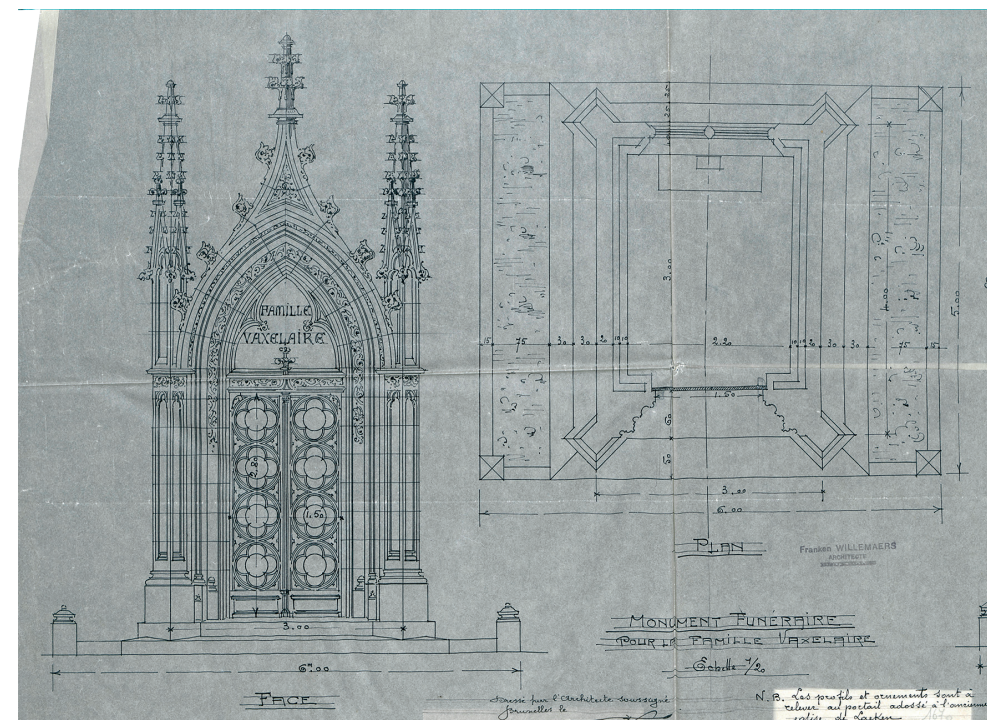
Ook hier werd naar andere inventarisatieopdrachten gekeken voor inspiratie en inzicht. Het tekeningenarchief van de ateliers Bressers en Blanchaert (1860 – 1914) dat in het KADOC in Leuven wordt bewaard, is voorzien van een uitgewerkte inventaris. De inventaris werd opgesteld in functie van de manier waarop de stukken origineel werden bewaard: ze werden per ensemble beschreven, niet per tekening. In totaal werden er 783 ensembles geïdentificeerd. Per ensemble werd in een geautomatiseerd bestand genoteerd over welk ensemble het gaat, hoeveel tekeningen er zijn bewaard en om welk type tekening het gaat. In de beschrijving werden allerlei elementen opgenomen zoals de plaats en de site waar het ensemble zich bevindt, de voorstelling op de tekening, materiaal-technische beschrijving en meer.⁵⁸

Om de tekeningen van de Salu's beter te ontsluiten werd besloten een gelijkaardig bestand op te stellen. In een Excel-bestand, dat dienst zal doen als detailtoegang, werden alle tekeningen uit het archief geregistreerd. Ook hier werd niet per tekening geregistreerd maar per 'project.' De Salu's hielden alle tekeningen die bij een specifiek project hoorden bij elkaar wat vaak overeenkomt met het ontwerpen van een specifiek grafmonument. Deze werden (vaak) voorzien van een nummering. In het bestand werden de volgende elementen gebruikt: uniek nummer, nummer van Céline Houwaer, type project, naam van de opdrachtgever (of voor wie het grafmonument bedoeld was), locatie/begraafplaats en het aantal tekeningen.

Er werd tevens een extra tabel voorzien om aan te geven hoeveel tekeningen per

⁵⁷ Ook hier wordt afgeweken van het modelschema waarin de opdeling als volgt is: beheer, inkoop, onderzoek, productie, verkoop, en transport en opslag. Onderzoek noch transport lijken toepasbaar op het archief van het atelier.

⁵⁸ VERMEIREN (Rie), BERGMANS (Anna). *Inventaris van het neogotische tekeningenarchief Bressers-Blanchaert ca. 1860-1914*. Leuven, KADOC, 1993, p. 6.

boven: Technische tekening voor het grafmonument van de familie Vaxelaire (Laken), z.d., Archief van het Atelier Salu, inv. T-0005.

onder: Schets vanuit verschillende oogpunten voor het grafmonument van Robert Halot (Laken), 1933, Archief van het Atelier Salu, inv. T-0064.

type voorkomen: schets, ontwerp-tekening, technische tekening, presentatietekening en/of uitvoeringstekening. Er kunnen op termijn nog extra kolommen toegevoegd worden, bijvoorbeeld om een koppeling te leggen naar concessie-nummers (als het om grafmonumenten gaat). Dit document kan ook in de toekomst nog worden aangevuld met nieuwe gegevens naargelang onderzoek naar bepaalde grafmonumenten of tekeningen wordt uitgevoerd.

DIRK BUELENS

STUDEERDE KUNSTWETENSCHAPPEN EN ARCHIVISTIEK AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL VAN 2007 TOT 2013. HIJ WERKT NU OP EEN DIGITALISERINGSPROJECT IN HET RUBENIANUM. TIJDENS ZIJN INVENTARISEEROPDRACHT VOOR EPITAAF WERKTE HIJ SAMEN MET HET AMVB.

SO YOU THINK: 'ARCHIEF IS NIKSKE VOOR MIJ!'?

ARCHIEFZORG BIJ DE BRUSSELSE JEUGDSECTOR

Lien Ceùppens

Archiefzorg en jeugd. Het is geen evidente combinatie. In een sector waar voornamelijk jonge vrijwilligers actief zijn, komt zorgen voor erfgoed niet altijd op de eerste plaats. Anderzijds is het net het jeugderfgoed dat ons vaak het meest beroert. Ons hemd vol schildjes en namen. De tickets van de fuif waar je je eerste lief leerde kennen. De liedjes die op trektocht werden gezongen. AMVB en Erfgoedcel Brussel (VGC) willen dit erfgoed voor de toekomst veilig stellen via expertisedeling en ondersteuning op maat.

Steun via kennis- en expertisedeling

'Ondersteunen', het zit in het DNA van het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel. We zien het als onze missie om naast het verwerven, bewaren, onderzoeken en valoriseren van Brussels Nederlandstalig erfgoed een ondersteunende rol te spelen.

Op die manier willen we de Nederlandstalige gemeenschappen helpen hun erfgoed voor de huidige en toekomstige generaties te beheren en te bewaren.¹

Ook als depotconsulent voor organisaties die erfgoed niet als kernwerking hebben, biedt het AMVB ondersteuning in Brussel. Sinds het cultureel erfgoeddecreet van 2008 vervullen de provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) een regierol voor het depotbeleid. Het AMVB neemt een deel van dat depotbeleid voor Brussel op zich. Maar wat houdt dat in?

Depotbeleid gaat over het beheren van je erfgoed en hoe je dat best doet. De VGC en het AMVB willen rond dit depotbeleid samenwerking stimuleren en expertise delen, duurzame netwerken uitbouwen, ondersteunen en begeleiding op maat aanbieden.²

---

¹ Missie, visie en waarden AMVB via: www.amvb.be, geraadpleegd op 25 oktober 2016

² Convenant VGC-AMVB, 2013-2017.

In 2013 startte het AMVB met dit maatwerk voor de Brusselse kunstensector. Er werd een traject van workshops en plaatsbezoeken opgezet waarbij Brusselse kunstorganisaties niet enkel een theoretische basis aangereikt kregen maar ook de theorie in de praktijk omzetten.

Het traject bleek een groot succes te zijn. In 2014 werd gestart met de voorbereidingen om naast de Brusselse kunstensector ook de Brusselse jeugdorganisaties te ondersteunen op vlak van archief- en erfgoedbeheer.

De Brusselse jeugdsector

Naar de jeugdbeweging gaan op zaterdag of zondag. Het maakt deel uit van onze (jeugd)cultuur en van ons cultureel erfgoed. 'Nergens ter wereld zijn jeugdbewegingen zo groot en populair als in Vlaanderen'.³

Maar is dat ook zo in Brussel? Een zoektocht naar persberichten over Brusselse jeugthuizen en jeugdbewegingen geeft een gemengd beeld. Enerzijds is er het succesverhaal van Chiro Schaarbeek: 'Chiro Schaarbeek slaat aan bij de Schaarbeekse jeugd. We hebben in totaal vijftig kindjes die zijn ingeschreven. Dat is meer dan gehoopt. Als het zo doorgaat, zullen we voor volgend jaar moeten uitkijken naar een andere locatie want van De Kriekelaar mogen we maar 45 leden hebben.'⁴

Anderzijds lezen we het verhaal van Jeugdhuis De Schakel en hun moeizame zoektocht naar nieuwe jongeren: 'In oktober viert jeugdhuis De Schakel, in Sint-Lambrechts-Woluwe, zijn vijftigste verjaardag. Maar zeer weinig jongeren vinden nog de weg naar het jeugdhuis. Nu veel mensen zich beginnen te settelen, loopt het hier leeg.'⁵

Een aantal verenigingen ontstond in de jaren 60 van de vorige eeuw en heeft moeite om aansluiting te vinden bij de jeugd van tegenwoordig. Anderen houden het voor bekeken maar schieten enkele jaren later met een nieuwe ploeg en vers enthousiasme uit de startblokken.

De Brusselse jeugdsector leeft, zoveel is duidelijk. Niet alleen de ancients hebben wat te bieden op erfgoedvlak. Ook nieuwkomers hebben baat bij ondersteuning. Zij vormen namelijk het erfgoed van morgen.

³ COOLS, (G.). 'Jongeren en Heemkunde. Heemkunde en jeugdbewegingen'. In: *Beheer en organisatie*, 5, 2012, p. 17.

⁴ MICHIELS, (M.). 'Chiro Schaarbeek bestaat half jaar'. In: *Brussel Deze Week*, 26/03/2016.

⁵ PDC. 'Jongeren laten Jeugdhuis De Schakel links liggen'. In: *brusselnieuws.be*, 13/02/2015. Opgevraagd op 25 oktober 2016 via <http://www.bruzz.be/nl>.

JEUGDCLUB UILENSPIEGEL

Gaat op vakantie naar TIROOL.
 EN ORGANIZEERT DAAROM OP ZATERDAG 4 april
 ON 20 UUR

EEN REUZE

KABAR
DOOR DE "RODE ROZEN"
AVOND

INGANG 20 F?
 INGANG 50 GELDEN 20 F

OOK U VERWACHTEN WIJ

WIE NOG WENST MEE TE GAAN NAAR TIROOL: KAN
 U HEEFT NOG DE KANS: SCHRUF VLUG IN

JONGERENGEMEENSCHAP
 NEDER OVER HEEMBEEK

FORUM

FORUM GAAT OP REIS

En dit jaar trekken we naar de Côte d'Azur - St. Agulh.

Voor degenen die niet thuis zijn in de aardrijkskunde, dit is gelegen in Zuid Frankrijk aan de Middellandse zee. Een vakantieoord: paviljoenen, clubhuis, gezamenlijk restaurant, gelegen onder de pijnbomen op 4 minuten van het strand.

Elke avond: activiteiten in het clubhuis. Sportactiviteiten.

Vertrek 12 JULI s'avonds terug 21 JULI

PRIJS 4500 F

In de prijs begrepen: ligplaatsen in de trein heen en terug, eten in de restauratie wagen drank op tafel.

Voorschot 500fr te betalen vóór 1 maart

Aan Jaak, Norbert, Gerrit, René of Daniel

NAAM _____
 ADRES _____
 GEBORTE DATUM _____
 Wenst mee op reis te gaan en betaalt 500 fr voorschot.

VERGEET NIET

BIJEENKOMST IN HET LOKAAL - GEZELLIG PRATEN
 VOGELPIJK, PINGPONG, TAFELVOETBAL
 BILJART, KAARTEN ENZ.
 ER IS DOORLOPEND MUZIEK, EN AAN DRANK
 ONTBREEKT HET NIET

St.-PAULUSJEUGDKAMPEN v.z.w.

WETTELIJK ERKEND, KATEGORIE A NR 1206
 AMBIORIXSQUARE 23-APPT. 7c
 BRUSSEL 4 - TEL. (02) 33.69.97

ST.-PAULUSJEUGDKAMPEN v.z.w.

ZOMER 1970

Jeugdatelier De Uil uit Neder-Over-Heembeek organiseerde vakantie kampen naar Frankrijk en in de bergen.

Archiefzorg bij de professionele Brusselse jeugdsector

In een eerste fase spoorden we bestaande initiatieven op waarbij jeugdorganisaties in hun archiefzorg ondersteund werden. Zo kwamen we bij Heemkunde Vlaanderen terecht. Zij werkten in 2010 samen met de koepels van acht Vlaamse jeugdbewegingen de brochure Jeugdbewegingen en erfgoed uit. Via deze brochure konden lokale groepen aan de slag met hun eigen erfgoed.

Vele groepen vierden tijdens het eerste decennium van de 21^e eeuw een jubileum: het moment waarop het eigen erfgoed in de kijker gezet wordt.

Of net niet. Zo'n jubileum legt vaak ook de gaten in je geschiedenis bloot en het feit dat zorgen voor erfgoed niet meteen hoog op de agenda van een jeugdbeweging of jeugdhuis staat.

Een volgende stap was een kaart samenstellen van de Brusselse jeugdsector. Dat landschap is onderverdeeld in professionele werkrachten en groepen gedragen door vrijwilligers. Twee zeer verschillende actoren die helemaal anders ten opzichte van archiefzorg staan.

Professionele jeugdactoren werken, anders dan vrijwilligers, dagdagelijks binnen een informatiestructuur. Ze produceren beroepshalve documenten die in sommige gevallen erfgoed worden. Ze hebben te maken met administratie, lonen, boekhouding en beleidsdocumenten. Dat is niet vrijblijvend maar ondersteunt de organisatie in haar werking. Voor deze groep werkte het AMVB een ondersteuning uit op maat, naar analogie met de Brusselse kunstensector.

In maart 2016 gaf het AMVB de gratis praktijkgerichte workshop *So you think: 'Archief is nikske voor mij!'*, rond het efficiënt beheren van je informatie en archieven aan Jeugdhuis Ondersteuning Brussel (JHOB) en Maks vzw.

De deelnemers kregen een spoedcursus archiefzorg en oefenden hun selectie- en ordenvaardigheden via een digitale trashday simulatie. Een trashday is een dag waarop je met de hele organisatie aan de slag gaat om je werkomgeving op te ruimen en te ordenen. Wat mag er weg? Hebben we dit nog nodig? Hoort dit in ons archief? Allemaal vragen waar niet steeds een eenvoudig antwoord op te vinden is en die soms een levendig debat opleveren. Tijdens een digitale trashday worden de digitale documenten op de computers, server, cloud, externe dragers, e-mail postvakken enz. aangepakt. Een werk dat velen vervelend vinden, maar een fijne teambuilding kan opleveren. Je selecteert en ordent niet alleen, maar poetst ook de naam van je digitale bestanden en mappen op.

Naast deze interactieve workshop bood het AMVB aan de deelnemers advies op maat via een archiefaudit. Daarbij gingen we ter plaatse om een beeld te krijgen op

het archiefbeleid rond o.a. ordenen, selectie, bewaring en veiligheid van het analoge en digitale archief. Op basis van de verkregen informatie werd een auditverslag opgesteld vol praktische en haalbare tips om tot een betere archiefzorg te komen.

Archiefzorg bij de vrijwillige Brusselse jeugdsector

Via gesprekken met Heemkunde Vlaanderen en professionele jeugdbewegings- en jeugdhuisondersteuners kregen we een goed beeld van de karakteristieken van de vrijwillige jeugdsector. Deze wordt gedragen door jonge vrijwilligers die vaak nog naar school gaan en zich via een jeugdwerking willen amuseren en vrienden maken voor het leven.

Cultureel erfgoed is logischerwijs niet datgene waar ze eerst aan denken bij het organiseren van een activiteit of kamp. Het ligt mijlenver van hun leefwereld maar maakt tegelijkertijd onlosmakelijk deel uit van hun identiteit en herinneringen. Dat ondersteuning bij deze groepen een bijzondere aanpak vereist, werd al snel duidelijk.

Om een beter zicht te krijgen op de archiefzorg bij de vrijwillige Brusselse jeugdsector stelde het AMVB samen met de Erfgoedcel Brussel (VGC) een bevraging op die met steun van de VGC Jeugddienst verspreid werd onder alle Nederlandstalige Brusselse jeugdhuisen en jeugdbewegingen. Wie de enquête invulde, maakte kans op een waardebon van € 50 bij Colruyt. Een duwtje in de rug voor het fuif- of bivakbudget.

Bevraging vrijwillige Brusselse jeugdsector

Dertien vrijwillige Nederlandstalige Brusselse jeugdorganisaties namen deel aan de bevraging.⁶ Zes op de in totaal zeven jeugdhuisen vulden de enquête in. Bij de jeugdbewegingen antwoordde 18 procent (7/37) op onze vragenlijst. De vragen werden telkens door de hoofdleiding, een bestuurslid of een volwassen begeleider ingevuld. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van de antwoorden.

We polsten naar de ouderdom van de vereniging en de aanwezigheid van de oud-ledenwerking. Erfgoed is een beladen emotioneel concept. Het staat voor alles wat we de moeite waard vinden om door te geven aan de volgende generaties.

We kennen objecten en informatie niet alleen een juridische of financiële, maar in het geval van een jeugdorganisatie, vooral een sentimentele waarde toe. Nostalgie brengt jeugd en erfgoed samen in een begrip. Oud-leden van een jeugdhuis of -vereniging vormen een groep die zeer vatbaar is voor nostalgie en bij uitbreiding

⁶ De geanonimiseerde resultaten van de bevraging kunnen op verzoek ingekeken worden.

Uit het fotoarchief van Jeugdatelier De Uil uit Neder-Over-Heembeek

Vlag van de KSA Ganshoren

het erfgoed van hun vroegere club of groep. Ze kennen bovendien een groot deel van de geschiedenis en zijn daarom de geschikte schakel tussen erfgoedondersteuner en vrijwillige jeugdactor.

Iets minder dan de helft geeft aan een oud-ledenwerking te hebben. Twee derden daarvan is actief.

Iets meer dan de helft van de deelnemers zegt afspraken gemaakt te hebben over het beheer van het archief. Het zijn (in dalende volgorde) afspraken over waar het archief bewaard moet worden, hoe dat dient te gebeuren, wat bewaard moet worden en wie verantwoordelijk is voor het archief.

In slechts twee gevallen is effectief een verantwoordelijke aangesteld. Zijn of haar taken bestaan voornamelijk uit het opsporen en verzamelen van archieven, de orde bewaken (in het lokaal en van het archief) en het digitaliseren van archieven.

We peilden naar de aanwezigheid van verschillende soorten archiefbestanden.

In bijna alle gevallen bevat het archief onder meer verslagen, foto's, affiches, films, flyers, boeken, spelmethodieken, brieven en e-mails, contracten, verzekeringsdossiers, boekhouding en voorwerpen.

Wanneer het archief gaten vertoont, geven de meesten aan dat het ontbreken van een beleid rond archief de oorzaak daarvan is. In zeven gevallen wordt het archief in een lokaal bewaard dat niet geschikt is voor de langetermijnbewaring van archieven wegens vochtigheid, temperatuurschommelingen en ongecontroleerde toegang. Velen geven aan dat het archief wordt bewaard in verhuis- of archiefdozen die zowel in rekken als gestapeld op de grond staan.

De analoge archieven bevatten bovendien nog heel wat stoorzenders die de afbraak van de drager (papier, foto's, ...) versnellen zoals nietjes, paperclips, post-its, elastieken, textiel en metalen voorwerpen (ringen van classeurs).

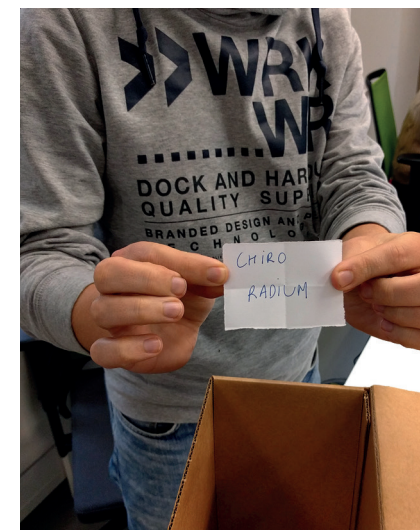
Een substantieel deel van de archieven wordt door verschillende bestuursleden of leiding verspreid bewaard. Daardoor ontbreekt elk overzicht en dreigt een deel verloren te gaan.

Uit de antwoorden komt ook de digitale werking van de jeugdhuisen en jeugdbewegingen naar voor. E-mails worden bij acht op dertien organisaties bewaard. Alle organisaties bewaren hybride (zowel analoge als digitale) of uitsluitend digitale archieven. Digitale archieven worden op verschillende dragers bewaard. Vooral harde en externe harde schijven, USB, server en cloud worden daarbij ingezet. Eén organisatie meldde de aanwezigheid van diskettes in haar archief.

boven: Verschillende Brusselse jeugdhuisen vonden via JHOB reeds de weg naar het AMVB. Jeugdhuis De Schakel en Jeugdhuis 't Schabbernak gaven hun archieven in bewaargeving aan het AMVB

onder : Chiro Radium uit Sint-Agatha-Berchem nam deel aan de enquête en kwam als winnaar uit de archiefdoos.

We vroegen ook naar de formaten van de digitale bestanden. Formaten kunnen open of gesloten zijn.

Een gesloten formaat heeft een geheime samenstelling die alleen de producent van het formaat kent. Zonder kennis van die samenstelling, kan je geen programma maken die dit formaat kan omzetten van computertaal naar mensentaal. Microsoft Word Perfect is zo'n formaat. De huidige software kan dit formaat niet meer lezen. Zo gaat veel kennis en erfgoed verloren.

Een open formaat is opgebouwd volgens een gekend recept. Iedereen kan een programma maken die dit formaat kan omzetten in begrijpelijke tekens.

Bij de bevraagde verenigingen domineren vooral de gesloten formaten. Dit vormt een bedreiging voor hun digitale erfgoed.

Een ander gevaar is het ontbreken van een back-upstrategie in 60% van de gevallen. De afwezigheid van back-ups van je digitale archief kan nefast zijn voor je digitale cultureel erfgoed. Eén organisatie gaf aan dat de crash van een computer verantwoordelijk was voor schade aan het (digitale) archief. Er is met andere woorden al een deel erfgoed verloren gegaan door het ontbreken van back-ups.

Er is ook aandacht voor online archieven zoals websites en sociale media maar het zou beter kunnen: slechts twee organisaties gaven aan hun oude website gearchiiveerd te hebben.

Lessen voor de toekomst

De analyse van de antwoorden brengt zowel kansen als bedreigingen voor het Nederlandstalig Brussels jeugderfgoed aan het licht.

Kansen zijn er door de aanwezigheid van oud-ledenwerkingen die gevoelig zullen zijn voor de oproep om het erfgoed van hun vroegere vereniging goed te verzorgen.

Dat een groot aantal organisaties aangaf hun archief in het verleden gebruikt te hebben voor tentoonstellingen, producten en de oud-ledenwerking toont aan dat de verenigingen niet onverschillig staan ten opzichte van hun erfgoed. Ze hechten er waarde aan maar weten vaak niet goed hoe ervoor te zorgen. Er worden afspraken gemaakt rond het beheer van het archief dat in de meeste gevallen zeer gevarieerd is qua inhoud. Maar de afspraken gaan niet ver genoeg.

Er wordt nauwelijks een beleid rond archiefzorg gevoerd.

Vermoedelijk is het ontbreken van informatie en kennis daarrond een van de oorzaken. Ook het ontbreken van een back-upstrategie en het gebruik van gesloten formaten vormt een bedreiging. Hier kan de ondersteuning van het AMVB een handje helpen.

Daarnaast beschikken de verenigingen niet over geschikte bewaarplaatsen voor hun archief. Dit zorgt voor de verdwijning van cultureel erfgoed op lange en korte termijn. Ook hier kan het AMVB helpen. Als erkend cultureel archief beschikken we over de juiste materialen en omgeving om cultureel erfgoed goed te kunnen bewaren. Verenigingen kunnen hun archief aan het AMVB in bewaring geven. Zo blijven ze eigenaar van hun eigen erfgoed, maar wordt het goed bewaard.⁷

De resultaten van de enquête zullen worden meegenomen in een vervolgtraject dat in 2017 van start zal gaan en waarbij het AMVB naast de professionele ook de vrijwillige Brusselse jeugdsector ondersteuning op maat zal aanbieden. Wordt vervolgd!

LIEN CEÛPPENS

IS ARCHIVARIS EN INFORMATIEBEHEERDER BIJ HET AMVB.
IN HET KADER VAN HET REGIONAAL DEPOTBELEID WERKT ZE ALS DEPOTCONSULENT VOOR
DE VGC BIJ HET AMVB. HAAR FOCUS LIGT OP DE ONDERSTEUNING VAN ORGANISATIES DIE
ERFGOED NIET ALS KERNWERKING HEBBEN.

---

⁷ Bij bewaargeving wordt in een overeenkomst vastgelegd dat de bewaargever (archiefvormer) het eigendomsrecht behoudt en dat de bewaarnemer (AMVB) enkel het gebruiksrecht over het archief heeft binnen de afspraken van de overeenkomst.

Perheggen 24, Brussel

7/5/2000, 7m.15, by het Zuiderstation

22/4/2000, 6u.30, Vossenplein

ARCHIEFAANWINSTEN

NAJAAR 2016

Frederik Geysen

Fotoarchief Brussel Deze Week Archief van de Vlaams-Brusselse Media (BRUZZ)

[BE AMVB 340]

In de loop van 2016 werden de Vlaams-Brusselse media hervormd tot BRUZZ. FM Brussel, tvbrussel en Brussel Deze Week werden zo tot één organisatie samengevoegd. Dergelijke fusies roepen steeds vragen op in verband met archivering. Reeds in het begin van 2015 heeft het AMVB samen met de verschillende media nagedacht over de mogelijkheid om een deel van de archieven in het AMVB te bewaren. In het kader hiervan mocht het AMVB in april 2016 alvast het fotoarchief van Brussel Deze Week (jaren '70 tot 2004) ontvangen. Deze schat aan beeldmateriaal bestaat uit honderden gepubliceerde en niet-gepubliceerde foto's en is toegankelijk via een classificatiesysteem.

Archief van Elise Van Bosbeke

[BE AMVB 341]

Elise Van Bosbeke was tussen 1965 en 1996 werkzaam in de KVS. Daar werkte ze onder andere als administratief bediende en directieassistente onder verschillende directeurs: Vic De Ruyter, Koen De Ruyter en Nand Buyl, Franz Marijnen en Lieven Struye. Haar persoonsarchief bevat heel wat fotomateriaal en biedt een unieke inkijk in het reilen en zeilen van de KVS voor én achter de schermen, gaande van het artiestenbal tot de eigen voetbalploeg. Het geheel wordt mee ondersteund door heel wat documentatie, waaronder tal van persknipsels.

Archief van Jeugdhuis

't Schabernak [BE AMVB 345]

Ook Jeugdhuis 't Schab uit Evere besloot het archief van haar voorganger Jeugdhuis 't Schabernak bij het AMVB in bewaring te geven. Het archief illustreert meer dan een kwarteeuw jeugdhuisgeschiedenis en gaat terug tot 1990.

Uit het Archief van Brussel Deze Week

Uit het Archief van Brussel Deze Week

Archief van Jeugdhuis

De Schakel [BE AMVB 343]

Jeugdhuis Ondersteuning Brussel (JHOB) volgde bij het AMVB de workshop *So you think: 'Archief is nikske voor mij!'*? waarbij ze de knepen van het archiefvak onder de knie aangeleerd kregen. Gebeten door het selecteren, waarden, ordenen en bewaren, gingen de ondersteuners op zoek naar de archieven van de Brusselse jeugdhuizen. Jeugdhuis De Schakel uit Sint-Lambrechts-Woluwe besliste daarop om zijn archief bij het AMVB in bewaring te geven. Het archief bevat ledenbladen, lidkaarten, foto's, jaarverslagen, agenda's, subsidiedossiers, affiches van de afgelopen 50 jaar.

Archief van Chiro Evere

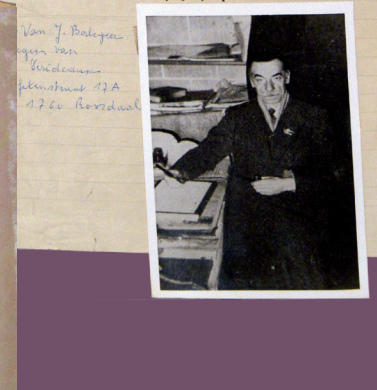
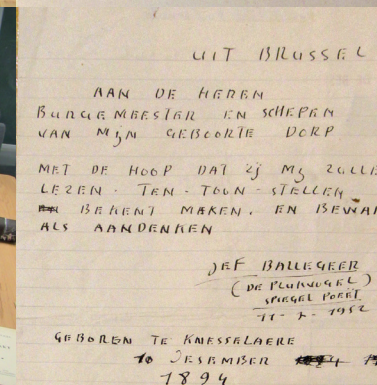
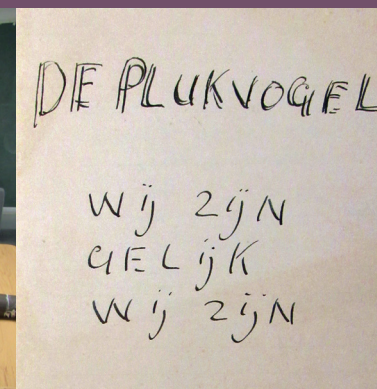
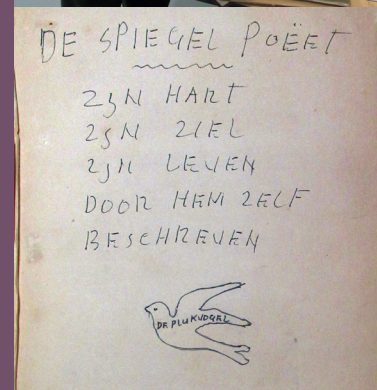
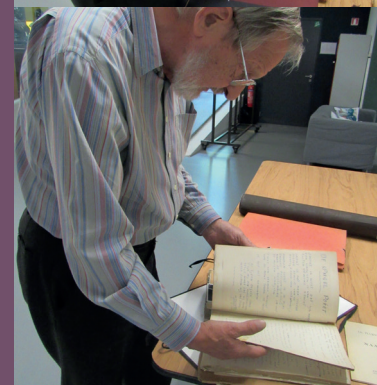
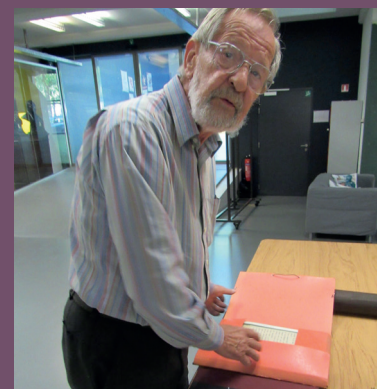
[BE AMVB 344]

Van Mirk Delanghe ontving het AMVB in juni 2016 het archief van de Chiro van Evere. Mirk was in de jaren '80 en '90 respectievelijk lid en leider van Chiro Keo. Dit was de naam van de samensmelting tussen meisjeschiro Sint-Jozef en jongenschiro 't Kelderke, beiden opgericht in Evere in 1978. Omdat beide verenigingen uit kleine groepen bestonden, werden reeds voor de fusie verschillende activiteiten samen georganiseerd. Het archief bevat voornamelijk foto's en dia's van deze activiteiten. Het archief loopt tot 2002, wanneer Chiro Keo werd opgeheven.

Archief van De Plukvogel

[BE AMVB 346]

De Nederlandstalige boekhandel De Plukvogel was een begrip in Brussel en daarbuiten wat betreft Vlaamse literatuur. In het expojaar 1958 nam Jef Steyaert de tweedehands boekenzaak over en behield de naam. De zaak groeide wat tot een verhuis noopte. Verhuizen werd een rode draad in de geschiedenis van de zaak. In 1990 werd het Katelijneplein hun nieuwe thuis maar het zou nooit meer zijn zoals vroeger. Minder passage, dalende verkoop van schoolboeken, minder snuisterende ambtenaren door de invoering van de prikklok en te hoge huurprijzen in Brussel dwongen eigenaar en opvolger Pol Steyaert in 1999 uit te wijken naar Vilvoorde. In 2015 deed De Plukvogel de boeken toe. Het archief is een interessante aanwinst daar bedrijfsarchieven vaak verloren gaan. Bovendien bekleedde De Plukvogel een bijzondere plaats in het Vlaamse leven in Brussel. Het archief bevat voornamelijk boekhouding maar ook spiegelpoëzie voor de periode 1970-1985.

Uit het Archief van De Plukvogel

Aanvullingen

Naast nieuwe aanwinsten hebben we in het voorbije half jaar ook weer tal van aanvullingen op eerder verworven archieven mogen ontvangen:

De Noordstar [BE AMVB 078], Gorik Lindemans [BE AMVB 339], Wim Van Der Elst [BE AMVB 112], Pieter Cnops [BE AMVB 315], Jan Verbesselt [BE AMVB 224], Yvo J. D. Peeters [BE AMVB 085], De Orgelkring Brussel [BE AMVB 327], KWB Ganshoren [BE AMVB 263], Jules E. Roland, Marie-Paule Quix [BE AMVB 218] en Vic Anciaux [BE AMVB 295].

Uit het Archief van Elise Van Bosbeke

BRUSSELS BY NIGHT

Frank Vanhaecke

Om de sociale en culturele dynamiek van een stad te meten, moet je zeker ook 's nachts op pad. Het onderzoeksveld ligt dan wel enigszins anders en het bronnenmateriaal is nogal vreemd, maar het is net hiertoe dat de weliswaar bescheiden maar bijzondere verzameling Roger Versteete [BE AMVB Verz 25] bijdraagt.

De studie van de nacht. Het is na 'l'heure bleue' dat de stad zich eventueel aan een nieuwe activiteit waagt, namelijk die van de bekoring. Ook een stad kan verleiden, even goed als een persoon dat kan en dat ligt zoals bekend vaak op de grens tussen 'aantrekkingskracht' en 'valstrik', tussen 'genot' en 'straf', tussen 'Eden' en de 'hel'. De spanning die de verleiding oproept maakt ze immers nog aantrekkelijker. De stad is vrouwelijk.

Een historische schets¹

Geen verleiding in Brussel vóór 1830, Brussel was een ingeslapen provinciestadje zonder enige neiging tot verleiden. Het sociaal-culturele nachtleven beperkte zich tot slechts twee theaters (Munt en Park) en een schrale harmoniezaal. De adel liet zijn privéfeestjes organiseren door de Société du Concert Noble. De burgerij deed hetzelfde voor haar dansavondjes met de Groote Harmonie en programmeerde heel af en toe burgertoneelvertoningen. Voor de arbeiders was er behoudens de jaarlijkse kermis niets anders dan de kroegen, maar goed, zonder een achturige werkdag of vrije dagen voelde niemand ook maar enigszins de behoefte om voor deze klasse iets te organiseren.

Dat was het, de hele Brusselse socio-culturele infrastructuur. Er was geen kat uit het buitenland die het ook maar overwoog om voor een nachtje vertier naar Brussel af te zakken.

De onafhankelijkheid zou daar verandering in brengen. En hoe! In de loop van de 19e eeuw zou Brussel niet alleen alle kneepjes van de verleiding onder de knie krij-

¹ Het meest volledige overzicht van het 19e en begin 20e eeuwse nachtleven in Brussel vindt men in *L'heure Bleue, La vie nocturne à Bruxelles de 1830 à 1940*. Brussel, Gemeentekrediet van België, 1987, tentoonstellingscatalogus.

gen, tegen het einde van de eeuw was de stad ronduit wulps, een sensualiteit die haar uitdrukking vond in de Art Nouveau.

Situeert het uitgangleven zich aanvankelijk nog het meest in het eigenlijke stadscentrum dan zal daar met de komst van de treinstations verandering in komen. Tussen de 'elegante' Groendreef, eerste Brusselse treinstation, en het Rogierplein, tweede Brusselse station, groeit vanaf het midden van de 19e eeuw een uitgaansbuurt waarin (variété)theaters, casino's, concert- en danszalen en andere 'lieux de plaisir' zoals de Château des Fleurs of Le Paradis des Roses elkaar staan te verdringen. Maar de Vijfhoek blijft niet achter. De Waux-Hall, een kunstencentrum in het Warandepark, geniet internationale faam. Het Alcazartheater is de eerste café-concertzaal, wat dé formule van de 19e eeuw zou worden.

Met de overweldig van de Zenne krijg je nog meer uitgaanszones op en rond de boulevards, met hun café-concerts (zoals de Ancienne Belgique), theaters (waarvan het meest in het oog springend de Vlaamse Schouwburg), hun revue-, variété- en balzalen, cabarets, brasseries en (luxe)hotels. Zij pieken op de frivole glorie dagen van 1900.

In het begin van de 20e eeuw breidt het aanbod zich over de hele stad uit met Music-Halls, bowlings, Lunaparks, clubs en vooral bioskopen, en wat later ook de Dancing Palace of dancing (nogal oneerbiedig 'meisjesmarkt' genoemd).

De jazz trekt in zijn kielzog allerlei nieuwe swingende muziekstijlen mee en de Art Nouveau maakt plaats voor de Art Deco in de architectuur van de zalen en gebouwen en in de vormgeving van de publiciteit: Cinema Metropole en Paleis voor Schone Kunsten, maar ook bijvoorbeeld het nog bestaande jazzcafé l'Archiduc. Deze geometrische stijl blijft de stijl van het vertier tot voorbij het midden van de 20e eeuw.

Sex in the city

De verzameling kaarten, uitnodigingen, flyers en programmaboekjes van Roger Versteete begint na de Tweede Wereldoorlog, waar de meeste kronieken van het Brusselse nachtleven eindigen. Versteete's verzameling loopt tot 2000 en belicht met een paar honderd stukken het nachtleven van de (sex)clubs en dancings, een klein fragment van het brede spectrum, maar indringend genoeg om zich een idee te vormen van de stijlbreuken die het Brusselse nachtleven heeft ondergaan in de tweede helft van de twintigste eeuw.

Het eerste wat opvalt wanneer men de verzameling flyers doorneemt, is dat het nachtleven uitwaaert over de hele Brusselse agglomeratie.

Verder verschuift in de laatste decennia van de 20^e eeuw de taal van de aankondigingen naar het Engels, ook de toon ervan verandert. Waar in de 19e en 20e eeuw

UNDENIABLE THE MOST
FAMOUS NIGHT-CLUB
IN BRUSSELS

Show Point

14. PL. STEPHANIE
TEL. 511 53 64

TREMENDOUS SHOW
TREMENDOUS GIRLS
MAD CLUB

IT'S
TIME TO
MEET
AGAIN!!!

FRIDAY 5 OCTOBER 02

HOSTED
BY B&C°

EMPIRE

AMERICAN TABLE DANCE - NIGHT-CLUB
7 rue du Cirque (à proximité de la Place de Brouckère)

NOTER ERISTOFF 1806 presents on

FRIDAY 17 MARCH, 11PM

MAD CLUB

2 floors
HOT & SEXY !!

@ fuse

EROTICA

LA DEMENCE

BREKBIT AND FUSE PRESENT

BASS BOOGIE

FRIDAY 08 NOVEMBER 02

FREE ENTRANCE ALL NIGHT LONG TO LAUNCH THIS NEW DRUM & BASS CONCEPT!

RUE BLAESSTRAAT 208
1000 BRUSSELS
INFO: +32 2 511 97 86
WWW.FUSE.BE

SYSTEM-D (PRODIGY)
BREKBIT (STU BRU SWITCH)
LADY VORTEX (STU BRU SWITCH)
WONTIME (PROTSQUAD)
BESSY.G

fuse

V.U.E.F. - Foto: via Blaesstraat 208 - 1000 Brussels

AGENDA

FUSE NEWS NINETY SEVEN

AGENDA NOVEMBER | DECEMBER 2006

tot 1960 alles behoorlijk verbloemd werd aangekondigd – sex en prostitutie vonden voor het grootste deel ondergronds en stil hun weg tussen de café's, casino's, cabarets en dancings – wordt dat vanaf de seksuele revolutie duidelijk een stuk explicieter.

Geen Château des Fleurs of Le Paradis des Roses meer, geen 'dames de casino' en na verloop ook geen Café Alpendorp 'mit Damenbedienung', maar wel Erotica XXX, Hot Girls, Hardcore Club. Van snoezig halfbloot naar keihard bloot-bloot.

Ook de publicitaire vormgeving ervan krijgt eerst de hallucinerende kleuren en lillende vormen van de popkunst, daarna de strakke bevreemding van techno.

Waar de sex van 1900 aanvoelt als zoete stroop heeft ze honderd jaar later eerder de smaak van groene pepdrank.

Twee andere opmerkingen: het standenverschil in het nachtelijk vertier vlakkt af, de publiciteit richt zich tot alle standen en groepen en daarenboven merk je doorheen de verzameling een geleidelijke afbraak van de gender-muren en -muurtjes. Alles en iedereen kan. Hetero, homo, girls and boys, transgender.

Niet voor niets is de Fuse club (1994-) – een belangrijk onderdeel van het archief Versteete – daarvan een typevoorbeeld. De club pakt niet enkel uit met elektronische fusion-muziek, maar expliciet ook met een mix van seksuele geaardheid.

De culturele ommezwaai van het nachtleven in Brussel was in 2000 groter dan de verandering die ze onderging in haar gloriejaren 1900 ten opzichte van een preutse eeuw eerder. De frivole, verholene sex van 1900 is vervangen door een directe en harde sexuiting met alle soorten lichamen.

In de tweede helft van de 20^e eeuw heeft het Brusselse nachtleven ook zijn internationale renomme verloren, vooral door de internationalisering van dat nachtleven: jongeren gingen al gemakkelijker uit in een stad van een buurland en de stijl en aard van het nachtleven begon overal wat op elkaar te lijken. Brussel had op dat vlak niets specifiek meer te bieden, zoals het 100 jaar eerder wel deed.

Door de wat onkuise verzameling van Roger Versteete, met tenslotte een zeer smal zicht op het onderwerp, af te wegen tegen een veel bredere, historische context krijgt ze plots meer betekenis. Zij wordt dan een illustratie van onze na-oorlogse open maatschappij, met beelden en een taal die we al lang niet meer choquerend vinden, maar in al hun banaliteit een markante plaats kunnen krijgen in de mentaliteitsgeschiedenis.

Wanneer ik het nog eens bekijk is één ding zeker: met een veel grotere variatie aan vertier en haar originele stijl kende Brussel 100 jaar geleden 100 keer beter de kunst van het verleiden.

Foyer begon in 1969 als Foyer des Jeunes, een jeugdhuis. Rond het begin van de jaren tachtig verruimde de Foyer des Jeunes zijn actieterrein door de stichting van andere vzw's. Van dan af aan werd voornamelijk met professionele krachten gewerkt. Er kwam ook een Regionaal Integratiecentrum Foyer Brussel. Foyer werd de noem-naam van de verschillende afdelingen (www.foyer.be)

Ontstaan en groei van het archief

Bij het pensioen van wijlen Bob Kerkhofs in 1991 – de Foyer bestond toen 22 jaar – vroeg voorzitter Johan Leman hem 'wat te komen helpen bij het administratief werk, vooral met het oog op het scheppen van meer orde in de hoeveelheid paperrasserij die was blijven liggen, zodat gezien kon worden wat moest blijven en wat weg mocht'.

Bob, die toen al twintig jaar in de Raad van bestuur 'zetelde', aanvaardde en begon met een periode van verkenning. Wat bestond er aan gemaakte overzichten, registers van verslagen... Documenten werden rudimentair geklasseerd...

Van archivering was op dat moment nog geen sprake. Wel was er een stapel goed geordende documenten die wegens plaatsgebrek 'weg moesten' en die geklasseerd dienden te worden. Spontaan groeide er zodoende een archivering avant la lettre. Bob vond trouwens dat er tussen al die geklasseerde documenten interessante teksten zaten die een goed sfeerbeeld over vroeger opriepen.

Een eerste schuchter begin van professionele benadering in functie van archivering kwam er bij Bobs bezoek aan het KADOC (Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum, vandaag KADOC – Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving) in 1997.

Hij en ik, die in 2003 bij de dienst Archief kwam, besloten lessenreeksen te volgen bij KADOC in 2003 en 2005. Later volgde ik twee vormingen bij het AMVB in november en december 2009 en bij Carhima in april 2010.

Op Foyer werd een geschikte ruimte vrijgemaakt op de derde verdieping van het hoofgebouw. Er werd gezocht naar een structuur met hoofd- en deelrubrieken. Dit resulteerde in het ordenen van het 'fysiek' (papieren) archief en een gedigitaliseerd overzicht.

Op aanraden van Loredana Marchi, directrice van Foyer, werd een afspraak gemaakt met Dr. Godfried Kwanten van KADOC om echt vooruitgang te boeken. Als voorbereiding op het bezoek van mevrouw Katrien Weyts van KADOC einde juni 2011 werd een overzicht opgesteld. De studie was verre van volmaakt maar het fundament was wel al gelegd.

Voorals Bob zag 'door de bomen het bos niet meer', zei hij. Hij vertelde me dat hij zich als de legendarische Don Quichote voelde in diens gevecht tegen windmolens. In het (verre?) vooruitzicht van zijn afscheid zocht hij een globale visie, een evaluatie van de afgelegde weg en een plan voor de toekomst.

Bob en ik hebben steeds ons uiterste best gedaan om kwaliteit te leveren binnen de beperkte tijd die ons werd toegemeten. De Proeve van overzicht 2011 werd opgesteld. Dit dient om KADOC inzicht te geven in de structuur van de archivering en de directrice van Foyer, Loredana Marchi, te informeren. Het is ook een handleiding voor de assistente(n) die ons komt/komen helpen om de achterstand weg te werken en last but not least een leidraad voor de archivarissen zelf.

Het archiveringsproces kende een kleine crisis bij het overlijden van Bob Kerkhof. Deze crisis kan opgevat worden als een 'kentering', 'ernstige periode van overgang'. Misschien zijn deze woorden wat zwaar voor deze periode van bezinning over het 'managen' van het archief? Of net niet? Ja, 'de mens wikt maar God beschikt!'

Bob is overleden vóór het tot onze geplande evaluatie en voorstelling van het project is gekomen. Wij konden dat niet voorzien, hoewel hij al een gezegende leeftijd had. Dit pijnlijke afscheid was een moment van crisis maar tegelijk werd het een nieuwe uitdaging om nu zelf door te gaan op eigen kracht. Ofwel blijf ik steken in de crisis en valt alles ineen, ofwel wijst de crisisperiode de weg naar de oplossing. Als onverbeterlijke optimist geloof ik het laatste. Het archief zal verder uitgebouwd worden.

In ons streven naar kwaliteitsverbetering was KADOC een onmisbare schakel. Wij zijn het daarvoor dankbaar en diep erkentelijk. Zonder de opleidingscursussen en de gerichte assistentie van dit centrum zou ons Foyerarchief niet het niveau gehaald hebben dat het vandaag onmiskenbaar heeft.

Inhoud

In totaal telt het archief van Foyer een vijftigtal lopende meter. De archiefstukken behandelen de periode van 1969 tot heden.

Het archief is geordend op basis van de volgende categorieën:

Zie de toekomst niet zwart in.

**VOOR UW KINDEREN
STOP RACISME**

CENTRE
pour l'égalité des chances
et la lutte contre le racisme

CENTRUM
voor gelijkheid van kansen
en voor racismebestrijding

8

JOGGING LEOPOLD II JOGGING

vanaf 14u.

Zaterdag
8 sept. 2001
Samedi

à partir de 14h.

Start en aankomst: Werkhuizenstraat 25
Départ et arrivée: rue des Ateliers 25

1 - 3 - 8 km

Les 300 premiers inscrits recevront un T-shirt

VOORINSCHRIJVINGEN
INSCRIPTIONS À L'AVANCE:
(par avance)
50 fr

De eerste 300 inschrijvers ontvangen een T-shirt

VOORINSCHRIJVINGEN
INSCRIPTIONS À L'AVANCE:
(par avance)
50 fr

TER PLAATSE
SUR PLACE:
100 fr

Kinderen / Enfants:
Gratis - Gratuit

Boucherie Blam

Rue de Ribaucourt 45
1080 Bruxelles
Tél: 02/414.21.38

Ice Tea

MET DE MEDEWERKING VAN

BRUSSELS HOOGSTEDELIJK GEWEST
VLAAMSE GEMEENSCHAPS COMMISSIE

BIS
BRUSSELS INTEGRATIEN SPORT

KBC

JOBBEURS VOOR VROUWEN EN MEISJES IN NIET-TRADITIONELE BEROEPEN

Woensdag 6/5/2009 Mercredi
13:30 - 16:30

in het Huis van Culturen en Sociale Samenhang
dans la Maison des Cultures et de la Cohésion Sociale
Rue Mommaertsstraat 4
1080 Molenbeek

SALON DE L'EMPLOI POUR FEMMES ET FILLES DANS LES MÉTIERS NON-TRADITIONNELS

Een initiatief van het Regionaal Integratiecentrum Foyer Brussel en Dar al Amal i.s.m. de Nederlandse Vrouweraad met de steun van de Gemeente Sint-Jans-Molenbeek, het Huis van Culturen en van Sociale Samenhang naar aanleiding van 40 jaar Foyer.
Une initiative du Centre Régional d'Intégration Foyer Bruxelles et Dar al Amal en collaboration avec Nederlandse Vrouweraad, avec l'appui de la Commune de Molenbeek Saint-Jean et la Maison des Cultures et de la Cohésion Sociale, à l'occasion des 40 ans du Foyer.

Fysiek klassemment:

in tegenstelling tot de digitale documenten zijn dit papieren en andere archivalia die niet in de klassieke dozen bewaard worden.

Levend archief:

alle documenten die nodig zijn voor het dagelijks functioneren.

Oud archief (statisch archief):

de documenten die niet of slechts af en toe nodig zijn voor de werking. Deze documenten worden zo spoedig mogelijk overgemaakt aan de archivariissen die de opdracht hebben ze op een overzichtelijke manier te ordenen, zodat elke ingewijde er in korte tijd zijn/haar weg in vindt

Digitaal archief

WERKING

Alles wordt in Microsoft Word geklasseerd. Dit programma is de eenvoudigste gegevensopvang. Elk document of dossier heeft zijn eigen klassementsnummer binnen elke vzw. Er worden gemeenschappelijke rubrieken en deelrubrieken gecreëerd voor alle deelvzw's van de Foyer. Tussen twee documenten staat telkens een inlegvel waarop het nummer staat van het document. Bundels worden gemaakt en geklasseerd in de dozen. Op de rug van elke doos staat de inhoud alleen in cijfers (bv: 84 -116 betekent van document 84 tot document 116). Om het fysiek document te vinden moet dit eerst via de computer gevraagd worden, natuurlijk met behulp van het zoekprogramma van Word. Het trefwoord verwijst naar het documentnummer.

Het digitaal archief volgt dezelfde structuur van het fysiek archief maar de transitzone is vervangen door 'doorgeefmappen' waar alle diensten het archief naar de archivaris versturen.

Affiches

Foyer beschikt over een uitgebreide collectie affiches die een halve eeuw omvat en betrekking hebben op de activiteiten van Foyer.

Ze zijn natuurlijk ontelbaar. Die afficheberg weerspiegelt de soms moeizame strijd die door de jaren heen geleverd werd ter verdediging van het respect voor diversiteit.

Maar er zijn ook hoopgevende lichtpunten. Speciale gebeurtenissen voor Foyer waren bijvoorbeeld het bezoek van Zijne Majesteit Boudewijn I, van Zijne Majesteit Albert II, van H.M. Koningin Paola, van Prins Filip, van Prinses Mathilde, van Herman Van Rompuy, ... historische gebeurtenissen die een bijzondere aandacht in ons archief trekken.

Entiteiten

Er zijn ook archiefstukken die betrekking hebben op de 'entiteiten' binnen de vzw Foyer. Hieronder de lijst:

Interculturele bemiddelaars – Gemeentelijke Integratieprojecten – Consultatiebureau – Dienst Roma en Woonwagenbewoners – Gewoon Vreemd Paleis – Sociale Cohesie – Steunpunt Mensen Zonder Papieren – Brusselse Cel Vluchtelingen – Tewelgestelde langdurige werklozen – Brugprojecten – Deeltijdse vorming, Jeugdwerking, Opleiding en tewerkstelling, Socio-professionele inschakeling – Werking maatschappelijke kwetsbare jongeren – Vorming werkende en werkloze jongeren, Wijkatelier – Talen't (driemaandelijks tijdschrift) – Bi-cultureel onderwijs – Vivace – Brutec samenwerkingsverband – CNM-Centra – Administratieve en technische ondersteuning – Brussels onthaalbureau voor nieuwkomers.

Dit is een geheel van gegroepeerde activiteiten welke al dan niet deel uitmaken van een vzw maar die door het groot administratief volume en/of hun specificiteit apart geklasseerd worden.

Bv: BIC (Bi-cultureel Onderwijs), welke onderdeel is van WGI (vzw Werkgroep Immigratie) maar die minstens twintigmaal zoveel klassement heeft als de andere activiteiten van WGI samen.

Hetzelfde geldt voor B.I.S. (Brussel Integratie door Sport), onderdeel van FOY (Foyer) maar met een eigen specificiteit en administratie.

Projecten:

Dit zijn doorgaans tijdelijke initiatieven die werken binnen een vzw of entiteit. Zij zijn onderdeel van vzw's of entiteiten, kort- of langlopend, met een eigen specificiteit en een eigen administratie.

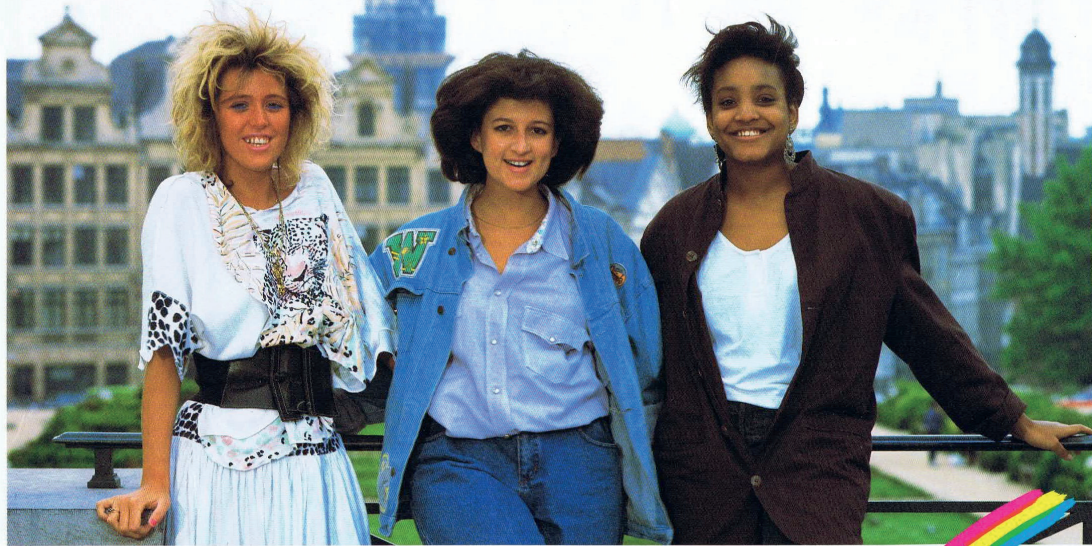
Bijvoorbeeld: 'Taalvakanties' bij vzw Werkgroep Immigratie; 'Jogging' bij vzw Foyer; 'Dag van de Dialoog' bij Regionaal Integratiecentrum Foyer Brussel.

Lijst van projecten (de lijst is eindeloos):

Kamp Boshuis Tessenderloo, Werkkamp – het Bi-cultureel onderwijs – Vrouw zijn in de stad – kooknamiddagen – portofolio – straatverfraaiingsactie – ouderen – compas (later Bon) – Brussel integratie door sport – Bis Award Foyer – Inburgering – Jogging – Kankerpreventie en –nazorg – Landenkoffers – Dag van de Dialoog – Doorstroming allochtonen, Project X – La Cifra (intercultureel kindertheater) – Beroepsopleiding – Brusselbende (zomerkamp) – Opendeurdagen – Voortraject (deeltijdse vorming) – Zarlardinges – Bejaardenhuizenstages voor jongeren (kamp akapella) – Studiebox (huistaakklas) – Taal en sportkamp – Taalvakanties – 'Elkaar ontmoetend onderwijs' (Italianen) – 'Elkaar ontmoetend onderwijs' (Spanjaarden),

WAAILE ZAAIN VAN MEULEBEIK !

GEKLEURDE BRUSSELAARS, OOK BRUSSELAARS.

COLORIEK

**BXL-BRUSSEL
SAM/ZAT
23/10/2010
14.30**

**DAG
VAN DE
DIALOOG**

**JOURNÉE
DU
DIALOGUE**

**BRUSSEL NODIGT UIT... JOU OOK !
RESERVEER NU JE TAFEL OP
WWW.DAGVANDEDIALOGOOC.BE
OF VIA 02/609 55 72
AFSLUITMOMENT OP EEN BOOT**

**BRUXELLES VOUS INVITE.
PASSEZ À TABLE!
RESERVEZ VOTRE TABLE
WWW.DAGVANDEDIALOGOOC.BE
OU TEL 02/609 55 72
CLÔTURE FESTIVE SUR UN BATEAU**

Een initiatief van Regionaal Integratiecentrum Foyer Brussel – Une initiative du Centre Régional d'Intégration Foyer Bruxelles
Met de steun van - Avec le soutien de: APC Action et Recherche Culturelle, Agroparc Sur Culturel vzw, ACV Algemeen Christelijk Werknemersverbond, Antipora Episcopa Sociale, Artis, Association des Femmes Anglaises, Akeret vzw, Begijnhofwerk / Le Béguinage, Bon vzw, Brussel, Bureau voor Samenlevingsopbouw, Casilio, CBMI Centre Bruxellois d'Action Interculturelle, Coprotheek and, Citra, Citreum, Club Culturel Belgophone, Culture H Molenbeek, De Al Arad, De Bekeken, Etnoeth, Familiale FZD-VL, Federatie van Zelfregulerende in Vlaanderen PNOO, Federatie voor Minderheden en Democratische Organen, Foyer des Jeunes, Gemeenschapscentrum De Pluie, Gemeenschapscentrum De Brink, Gemeenschapscentrum De Vlaamse, Gemeenschapscentrum Les Weygerts, Gemeente Sint-Jans, Molenbeek dienst burgeropbouw, Nihil and, Het Meeroud vzw, HIG Hoofdstedelijke openbare bibliotheek, Huis van het Nederlands Brussel, Huis Sint-Maria, DAG Internationaal Dialoog van de kerk in Brussel, Internationaal Comité, Intercultureel Platform, Intercare AMO, Kumbia vzw, Kenniscentrum Westvlieg Brussel, Kerkelijk Bureau voor Ontmoeting en Intermix, La Maison de la Participatie, La Mangrove en Huis, Lijn-8 vzw, Lokale Dienstencentrum het Anker, Lokale Dienstencentrum Forum, Lokale Dienstencentrum Marnette, Lokale Plooi Brussel West "Molendijk", Maison de L'Artiste Laëtitia Babitz vzw, Maple Opereie "Pakistani Theatre Culture Centre", Meevingsagen and, Moulin et Khali, Nyemamilla producties & Le Talive Théâtre, Ovale, Pigment vzw, Rashedi Huis, Senoercentrum, Sint-Jan de Doper-kerk / Église Saint-Jean Baptiste, Sted Brussel (of Geïkde Kansen), SAMY Steunpunt Alcohool Meisjes en Vrouwen, VOEM Vereniging voor Ontmoeijing en Emancipatie van Moslims, Vormingscentrum Foyer

Project Hippy – Kahaani (theater) – School van hoop –Living in the mirror – Navorming – Taalklas voor anderstalige kinderen ...

Toegankelijkheid

Het archief is elke dag open voor het publiek en het materiaal kan ter plaatse geraadpleegd worden. Omwille van het personeelstekort kan een permanentie niet steeds gegarandeerd worden. Daarom is het beter om een afspraak te maken. Onderzoekers, studenten en journalisten bezoeken vaak ons archief. Ook het AMVB heeft ons archief bezocht.

Ten slotte

Bij de oprichting van het Agentschap Integratie en Inburgering is een deel van de Foyerwerking in dit nieuwe agentschap 'ingekanteld', effectief vanaf januari 2015. Deze veranderingen hebben geen gevolgen gehad voor archiefvorming en het klassement.

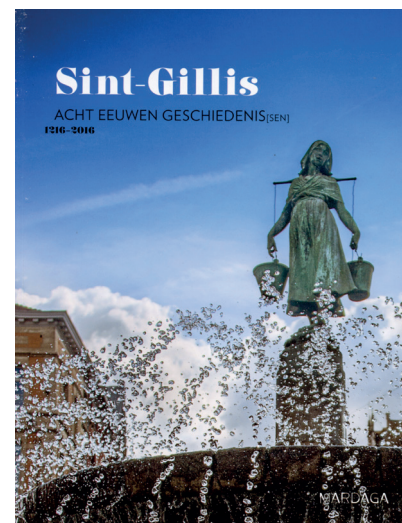
[e-mail: alexandre.gasana@foyer.be](mailto:alexandre.gasana@foyer.be)

[URL: www.foyer.be](http://www.foyer.be)

KRONIEK

SINT-GILLIS. ACHT EEUWEN GESCHIEDENIS[SEN] 1216 – 2016

Frank Vanhaecke

Verjaardagen zijn vaak een aanleiding om wat uitgebreider naar het verleden te kijken. Net als personen, grijpen ook instituten, bedrijven, groeperingen en gemeenten een verjaardag aan om die ene hamvraag te stellen: 'Hoe is het zo ver kunnen komen?'

Dit soort 'doordachte' verjaardagen bieden een meer genuanceerde kijk op de actuele staat van bestaan en zijn als dusdanig zeer identiteitsvormend.

De gemeente Sint-Gillis wordt 800 jaar. Door die 800 jaar wat van naderbij te

bestuderen wordt Sint-Gillis meer Sint-Gillis. Maar wat is dat dan, 'meer Sint-Gillis'? Bij het lezen van zo'n kroniek ben je onbewust geneigd een rode draad te zoeken, een samenhang, de ziel van het dorp.

Maar heb ik daarvoor die kroniek wel nodig?

Ik wandel vijf dagen door Sint-Gillis en ik heb er een weldoordacht idee van als een dichtbevolkte, multiculturele, sociaalvoelende, kunstzinnige gemeente. Heeft het zin te weten dat het dorp tot de 19e eeuw bestond uit hooguit een honderdtal huizen en enkele landerijen waarin de Spanjaarden in de 17e eeuw een enorm fort hadden neergepoot? Blijkbaar wel. Wanneer ik van de Barrière de Theodore Verhaegenstraat afloop maakt het een groot verschil wanneer ik wéét dat hier vroeger een fort stond ter verdediging van Brussel, dat, hoe lager ik ga, ik door een van de meest verpauperde wijken van de 19e eeuw loop, al zie ik er niets meer van. Door het boek te lezen en de geschiedenis van de stad te kennen, zie ik ze anders, zie ik ze in vier dimensies. Vanop de hoogte van de heuvel, ervaar ik de oude relatie met de hoofdstad, voel ik de oude naam Obbrussel of Hoog-Brussel.

Want dat is de draad die door de geschiedenis van Sint-Gillis loopt: de wisselende relatie met de stad Brussel, waarvan zij, zoals de andere randgemeenten, op zijn minst juridisch en economisch afhankelijk was en bleef.

Bij elke belegering van Brussel werd het welvarende dorp Sint-Gillis gebruikt als uitvalsbasis of kampement voor vreemde legers en bendes met plunderneigingen en foute besmettingen. Telkens opnieuw moest de gemeenschap recupereren van volledig gedecimeerde bestaansmiddelen en gezondheid.

Maar uit dezelfde strategische positie van invalswegen ten zuiden van Brussel zou de bloeitijd van de 19^e eeuw groeien. De gemeenschap die er woonde was intussen gepokt en gemazeld om de industriële revolutie aan te kunnen en ontwikkelde behoudens veel ondernemerschap, een fiere, vooral culturele, onafhankelijkheid ten opzichte van de hoofdstad.

Laat de 19^e eeuw de eeuw van Sint-Gillis zijn, de toestand in het Ancien Regime was, al is hij schier onzichtbaar geworden, een zeer belangrijk uitgangspunt voor glorieertijd van de gemeente.

In de 19^e eeuw groeit de bevolking met 5000%, de landbouw verdwijnt, de poort naar de stad Brussel wordt het internationale Zuidstation. Tussen de oude verkeersaders groeien wijken met nijverheid en industrie, sociale woningen, scholen, villa's, heren- en volkshuizen, hotels. Op elke hoek een brasserie. Victor Horta zijn atelier.

Van de 19^e eeuw blijven zichtbaar vele urbane sporen over, het stadswefsel is hetzelfde gebleven, al is het heel anders bevolkt.

Het boek helpt me uitermate om anders te kijken, om me van het joviale hedendaagse Sint-Gillis een ander idee te vormen. Al heeft het merendeel van de hedendaagse inwoners niets te maken met hun 19^e eeuwse stadsgenoten, laat staan met die van de 17^e eeuw, toch geeft de geschiedenis hen een vorm, een stijl. Door in Sint-Gillis te wonen schrijven ze zich in voor zijn geschiedenis.

Het boek is een prachtig verjaardagscadeau voor een 800 jarig bestaan. Er is heel veel aandacht aan besteed, nauwkeurig gedocumenteerd en intrigerend geïllustreerd, veelzijdig geschreven, in een soms wat slordige Nederlandse vertaling. Het biedt een heldere nieuwe kijk op Sint-Gillis. Naast een uitgebreide geschiedenis van de gemeente als dusdanig worden 'Het onderwijs en de openbare bijstand', 'Het kunstenaarsparcours', 'Sint-Gillis maakt plezier' en 'Sint-Gillis vandaag' in aparte lange hoofdstukken behandeld.

Zeker te gebruiken als geïntensifieerde stadgids.

SINT-GILLIS. ACHT EEUWEN GESCHIEDENIS[SEN]
1216 – 2016
PIERRE DEJEMPEE EN
JEAN-PIERRE DE STAERCKE
MET EEN WOORD VOORAF DOOR
CHARLES PICQUÉ
UITGEVERIJ MARDAGA, 2016, 256 p
978-2-8047-0319-6

**WIL U MEEHELPEN AAN DE BEKENDMAKING, BEWARING EN
BESCHERMING VAN DIT DYNAMISCH BRUSSELS NEDERLANDSTALIG
ERFGOED?**

**DOOR EEN GIFT OF EEN VRIJE BIJDRAGE TE STORTEN OP
BE66 43310 62071 43, KAN U ONS ALVAST STEUNEN IN HET BEREIKEN
VAN DEZE DOELEN.**

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Erwin Eysackers, Arduinkaai 28, 1000 Brussel

EINDREDACTIE

Kathleen De Blauwe

REDACTIE

Kathleen De Blauwe, Guy De Grootte, Wim Van der Elst, Patricia Quintens, Frank Vanhaecke,
Frederik Geysen, Lien Ceùppens

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Dirk Buelens, Lien Ceùppens, Alexandre Gasana, Frederik Geysen, Lindsay Simons, Frank Vanhaecke

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel | arduino@amvb.be

VORMGEVING

L-INK

DRUK

Maes Printing

ISSN

1784-3111

ABONNEMENT

op *Arduin* en *@rduin*: € 20,00

Losse nummers *Arduin*: € 15,00

KBC: 433-1062071-43 | BIC: KREDBEBB | IBAN: BE66 4331 0620 7143

Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen. Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zij menen rechten te kunnen laten gelden.

AMVB

Arduinkaai 28, 1000 Brussel | tel: 02 209 06 01 | fax: 02 502 83 21 | www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: patricia.quintens@amvb.be

Archief: frederik.geysen@amvb.be en lien.ceuppens@amvb.be

Publiekswerking: kathleen.deblauwe@amvb.be

Arduin: arduino@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

De leeszaal van het AMVB is gedurende de weekdays toegankelijk van 10.00 tot 17.00 uur, gesloten tijdens het weekend en op feestdagen.

Vlaanderen
verbeelding werkt

12/11/2000, 6

WAAILE ZAAN VAN MEILEBEK I

GEKLEURDE BRUSSELAARS, DIJK BRUSSEL

Met Chris Lemma
Beerenstaefel seest

